

Aj Magyar Ott, Minchen
1951, Nov-Dec.

KOSSUTH, LEGENDÁK HŐSE

Nagyatyám házában — ő még sakkozott Kossuthal és sáncot ástott a komáromi vár körül — az volt a felgőgös, hogy „Kossuth belevitt minket a forradalomba s aztán irthagyott minket, mikor bajban voltunk.” Atyám a hatvanhetes kiegyezésnek s Tiszának volt rendíthetetlen híve s évről-évre távolabb jutott Kossuth gondolkodásától, mennél különösebbek, sőt kalandosabbak lettek a Turinból érkező tervezetések. Beléngtem abba a politikai hitbe, melyet Kossuth támadott s melyet ma is vallok, hogy a törökvezér által megtört és lecsökkentett magyarság mihelyt kibújj az itt kialakult dunai nagyhatalom köpenyge alól, akkor nemzetiségeink is könnyebben kibújhatnak Szent István palástja alól s eltérhetik az ország darabjait.

Pénzügyi pályámon irással, szóval magam odadobásával a pénzpuffasztás (infláció) senyvesztő mérge ellen küzdöttem, s meg kellett tanulnom azt, hogy Kossuth államgazdasági terve a bankóprés körül forgott s nemcsak a magyar forradalom legnagyobb emlékei közé tartozik a Kossuth-bankók okozta nyomor, hanem később is, valahányszor Kossuth nagy öszezseküvéseit szötte (mily izgaton érdekesek ezek!), mindig első főgondja a bankóprés volt; abból kerkedett világhírű püre Londonban az osztrák császárral s még 1872-ben, sőt 1878-ban is új terveket dolgoz ki arra, hogyan lehetne a monarchia hivatalos pénze mellett még egy másik „magyar currentiát” teremteni s azzal „nemzeti tőke-erőt”.

Ez volna hát Kossuth? De hát ki akkor az az egyetlen, kit népünk ábrándos rajongása szíven melegít olthatatlanul? Mert mint a keresztény műveltség Jézus születéséről számítja az illők kezdetét, azonképpen a magyar paraszt lelkebe egyetlen történelmi szám van beletéve: Kossuth negyvennyolca. Ezen sem a dualizmus ötven esztendeje, sem a világháború nem tudott semmit sem változtatni; ezért ne is számítson senki arra, hogy valaha ez másképp legyen. Egyedül neki van utcája minden városban s falun s majd kilencven szobra szerteszét. Ahol külföldön, bármely messzeségben, elválasztva óceánok által, magyar telepítés támad (mint legjobban az

Részlet a szerző 1934-ben megjelent hasonló című Kossuth-könyvének előszavából.

amerikai magyarság nagy példája mutatja): az ő zászlójuk örökösné Kossuth. Egyetlen államférfink Rákóczi óta, kinek népünk dala csodul. Es ez a rejtelmes népdobbanás nem áll meg a hon határain, hanem világraszóló csodája dúzzad.

Menjünk csak a Nagy Nyugatra. Deák Ferenc nevét a honhatáron kívül csak a történelem-kutatók ismerik, Andrássey és Széchenyi híre a legműveltebb magyarbarát körökön túl nem terjed. Éppenben Olaszországban „il generale Kossuth” élő fogalom s képet találók, melyben legendás garibaldista ruhában ábrázolja őt a nép képzelte. Az angol s még inkább az amerikai ember a saját hagyományába szötte be Kossuthot s lefoglalta történelme számára. Az Oceán mindkét angolzás felén minden iskolás gyermek tudja nevét. Az irek tőle számítják felzabradítási mozgalmukat. Angol partja érve, messe itázo barátom meséli, hogy hajójuk csavarja letörött, az Oceán közepén távoli szigetre vetette ki őket a vihar, melynek egyetlen lakója a világítótorony őre. Micor lejött hozzájuk a zord, emberzhagyta tengerlakó, semmit nem tudott a millió folyásáról, de neki, hallván, hogy magyar, ennyit vallott: — Atyám hallotta Kossuthot.

Hogy Amerikába értem 1927-ben az ötszáz magyar Kossuth-zarándokkal. Edisontól kaptunk levelet: „még négyéves korában látta Kossuth Lajost s apjától Kossuth-kalapot kért.” Washingtonban a képviselőház alelnöke azzal fogad, hogy „fivére a keresztységben Kossuth nevet kapott a magyar szabadsághős tiszteletére”. Es nincs a minden időn és téren állandó hahatatlan lángésznek döbbenetesebb bizonyítéka, mint mikor ott állunk a millió lakosú Clevelandben, hők legnagyobb a magyar munkásság száma New York után s a polgármester helyette a következő beszédet mondja: „... nyolcvan évvel ezelőtt megjelent a városban Kossuth Lajos, a száműzött magyar s úgy beszélt apáinknak a népek szabadságáról, hogy azok elszégyelték magukat s úgy érezték, hogy miatta fel kell szabadítaniok a fekete rabszolgákat.”

Ki nem érzi azt, hogy Kossuthban a Végtelenség lellete lüktet, mely föltér a legmélyebbről, a Történelem kráteréből s hatalmas lángjával felcsap a csillagokig!

JAMES RUSSEL LOWELL

Kossuth

A race of nobles may die out,
A royal line may leave no heir;
Wise nature sets no guard about
Her pewter plate and wooden ware.

But they fall, the kinglier breed
Who starry diadems attain:
To dungeon, axe and stake succeed
Heirs of the old heroic strain.

The zeal of Nature never cools,
Nor is she thwarted of her ends;
When gapped and dulled her cheeper tools,
Then she a saint and prophet spends.

Land of Magyars! though it be
The tyrant may relink his chain,
Already thine the victory,
As the just Future measures gain.

Thou hast succeed, thou hast won
The deathly travail's amplest worth,
A nation's duty thou hast done,
Giving a hero to our earth.

And he, let come what will of woe,
Hath saved the land he strove to save;
No Cossacks hords, no traitor's blow
Can quench the voice shall haunt his grave:

„I Kossuth am! O Future, thou
That clear'st the just and blott'st the vile,
O'er this small dust in reverence bow,
Remembering what I was erewhile.

I was the chosen trump wherethrough
Our God sent forth awakening breath.
Came chains? Came death? The stain be blew
Sounds on, outliving chains and death.“

Erhet nemes faj is korai véget,
Van büszke ág, mely nem hagy örököt;
A bölcs Természet nem tesz különbséget
Hítvány fatányér és bronz-váza közt.

De azért mindig lesz királyi fajta,
Csillagra vágó, egeket verő;
Börtön, karó, bárd nem foghat ki rajta —
A régi hérosz-vér meg' visszaző.

A nagy Természet fárad minden korba'
S a cél mindig szeme előtt dereng;
Eldobja szerszámát, ha éle csorba,
Újat vesz — s szentet, prófétát teremt!

Óh, magyaroknak zsarnok-verte népe!
Hiába csörg most rajtad a bilincs;
A jövő századok ítéletébe'
Rajtad kívül győző e harcba' nines!

A sikered te dúsan learattad,
Jutalmat nyert a gyász, mely téged ölt:
Legtöbbet adtál, mit csak nemzet adhat,
Mert téled egy héroszt kapott a föld.

Es Ó, ki szent zászlód kezébe' hordta,
Meg is mentett, ma bármi vész gyötör,
Mert el nem némíthatja muszka horda
A szót, mely majdan sírjából kitör:

„Kossuth vagyok! Óh Jövendő, amelybe'
Törpékre éj vár, igazakra fény:
E por fölötti hódolj letérdelve,
Es emlékezve rá, mi voltam én:

A harsona, min át az Isten küldte
A földre le az ébresztés dalát!
Békó, halál jött rá? Mindegy! A kürtje
Tovább zeng s túlél békót és halált!“

RADÓ ANTAL FORDÍTÁSA

* A nagy amerikai költő e híres dalt Kossuth amerikai látogatása idején írta, mikor az egész világ rokonszenvezett az Ausztria és Oroszország egyesült zsarnokai által legyőzött Magyarországgal. (A fordító jegyzete.)

Kossuth

Type of two mighty continents! — combining
The strength of Europe with the warmth and glow
Of Asian song and prophecy, — the shining
Of Orient splendours over Northern snow.

Who shall receive him? Who, unblushing, speak
Welcome to him, who he strove to break
The Austrian yoke from Magyar necks, smote off
At the same blow the fetters of the serf, —
Rearing the altar of the Father-land
On the firm basis of freedom, and thereby
Lifting to Heaven a patriot's stainless hand,
Mocked not the God of Justice with a lie!
Who shall be Freedom's mouth-piece? Who shall give
Her welcoming cheer to the great fugitive?

Not he who, all her sacred trusts betraying,
Is rushing back to slavery's hell of pain
The swarthy Kossuths of our land again!

Not he whose utterance now from lips designed
The bugle-march of Liberty to wind,
And call her hosts beneath the breaking light, —
The keen reveille of her morn to fight, —
Is but the hoarse note of the bloodhound's baying,
The wolf's long howl behind the bondman's flight!

O for the tongue of him who lies at rest
In Quincy's shade of patrimonial trees —
Last of the Puritan tribunes and the best,
To lend a voice to Freedom's sympathies,
And hail the coming of the noblest guest
The Old World's wrong has given the New World of
the West.

Oh két hatalmas földrész típusa, hőse te,
Akiben Ázsiának profétái-ihlete
Európa erejével van egy lélekbe oltva,
Keletnek fénye s észak havának tiszta volta:

Pirulás nélkül téged vajjon ki üdvözölhet,
Ki, amíg fáradoztál, hogy végre összetörjed
A magyar vállat sebő cudar osztrák igát,
Jobbágyok millióit is fölzsabadítád,
Ki azt mondád, hódolnak oltára ezután
Hadd álljon a szabadság szilárd talapatán,
Ki esküre emelvén szeplőtlen Jobbodat,
Nem esúfolád meg Istent, nem volt hazug szavad!
Köszöntve a hazátlan, gondúzte jövevényt,
Ki szólna a Szabadság hű szóvivőjeként?

Nem az, ki szent parancsit nem véve semmibe
A szolgáltság poklába korbáccsal üzi be,
Ki nálunk is, Kossuthként, szabadságszomjazó!
Sem az, kiről reméltük, hogy ajkírói a szó
Szabadság riadóját harsogja majd merészen,
S hogy a szabadság-hősök ébresztő kürtje lézen,
Hírdetve: itt a hajnal, mely küzdelemre szólit!
S most maga is uszítja az üldözők kopóit,
Velük csahal s üvöltöz, mint farkas hőmezón,
Ha rabszolgák nyomába iramlík éhezón!

Oh mért nem szólhat az most, ki régen ott pihen
Az ősi Quincy-tőgyek árnyéka esőndjében?
Ő, az utolsó legjobb puritán néptribun,
A Szabadság nevében, őszintén, nyílt-szavú
Méliton csak ő köszöntné a legnemesebb szívet,
Kít az óvilágnak búne az úja számkivet!

RADÓ ANTAL FORDÍTÁSA

A költő jegyzete: Talán nem is szükséges megmondai, hogy vannak vonások a nagy magyar államférfiú és szónok jellemében és események az ő történetében, amelyek csodálatot parancsolnak iránta még azokban is, akiknek meggyőződése, hogy semmiféle politikai forradalom nem éri meg az emberi vért.

A fordító jegyzete: Mikor Kossuth 1851. őszén Amerikába érkezett, ott már forrt az a mozgalom, mely a négerék felszabadítását követelte és amely aztán az 1861—65-i polgárháborúra vezetett. Ennek a mozgalomnak egyik főszóvivője volt Whittier, aki Kossuth érkezésének ünneplését is összekötötte a mozgalom ellenzőinek megtámadásával. Minthogy pedig az akkori szenátusi és képviselőházi elnökök nem voltak hívei a rabszolgák felszabadításának, ő őket nem tartotta méltónak arra, hogy köszöntsek az emberi szabadságjogok nagy hőrosát, Kossuth Lajost. Erről szól ez a költemény, melyet Whittier azzal fejez be, hogy Kossuth üdvözlésére csak az a Quincy Józsiás nevű amerikai szabadsághős lett volna méltó, aki 1773-ban az angol tea-szállító hajó rakományának tengerbeszórásával megadta a jelet arra a nagy küzdelemre, mely aztán ki bírta vívni az Egyesült Államoknak Angliától való elszakadását.

Kossuth amerikai útjának diplomáciai előzményei

Kossuth amikor a külföld segítségét próbálta felsorakoztatni a magyar szabadságharc mellett, már a küzdelem első hónapjaiban főképen az angolszász világ felé orientálódott. Ugyanekelő voltak a fontosabb fővárosokban, akiknek munkája révén azonban igazi eredményeket csakis Angliától és Egyesült Államoktól várt. A három esztendő alatt, amit börtönben töltött, főképen angolul tanult. Túl sokat Angliától nem remélt, mert tudta, hogy az Ausztriának adott orosz segítséget Anglia, ha hallgatagon is, de helyeselte. Azonban valószínűleg ismerte az angol diplomácia haborzó és két ellentétes irányba húzó vonalát is. Az angol külpolitika londoni irányítói a keleteurópai kérdésekben inkább az oroszok kedvében akartak járni, az angol birodalom konstantinápolyi nagykövete azonban Sir George Stratford-Canning Törökország partfogólasát hirdette és elég korán sikerült is neki megvívnia feleleteseit, hogy Anglia levantei érdekei kerüljen igen súlyos veszedelmebe, ha a Balkánon az orosz kerekedik felül.

Az Egyesült Államoknak a keleteurópai kérdésekben nem volt kockázatni valója. Különösen érdekelte ott nem voltak s mivel az akkor még kialakulatlan amerikai diplomáciai irányvezetés majdnem teljesen a Washington-féle izolációs politika és az azt kiegészítő Monroe-doktrína alapján állott, amit a magyar ügy érdekében tett, nem volt egyéb, mint egy fiatal, folyton erősödő óriás baráti, önzetlen segítése, amit annál is inkább megadhatott, mert semmit sem kockázatosított anyagi, politikai, vagy diplomáciai téren. Az Egyesült Államok népe, vezetőivel együtt, hajlandó volt a magyar küzdelmet úgy tekinteni, mint komoly próbálkozást a már akkor meggyökeresedett és kipróbált, fiatal, erős, egészséges amerikai demokrácia európai talajba való átültetésére. Siker esetén ez lett volna az első eset az amerikai demokrácia más országban való meggyökeresítésére, a vénehet Európa felfratalításának reményével. Az amerikai rokonszenv ebben az elgondolásban összpontosult, a reménybeli magyar köztársaságot a saját első lelki gyermekének tekintvén.

Igy érthető, hogy Kossuth, amikor a kialakuló küzdelem ügye rosszúl kezdett állani, már 1848. nov. 29-én az Egyesült Államok bécsi követéséhez küld titkos üzenetet, legyűszűnetet kieszközlését kérve. A lépés nem járt sikerrel, nemcsak azért, mert Schwarzenberg herceg feltétel nélkül megadást követelt, hanem azért is mert az óvatos amerikai diplomácia akkor még a „nonintervention” washingtoni elvét követte. Buchanan, a külügyminiszter (később londoni követ és elnök) megvárta az ügyvivőt óvatosságáért 1849. feb. 2-án kelt levelében: „Annak az elvnek kell kormányoznia bennünket, hogy más nemzetek belügyeibe nem avatkozunk”.

Az amerikai lépés s annak politikai vezetői azonban nem szertették ezt az óvatosságot. Már Buchanan dicsőítő levele előtt Henry Stuart Foote, Mississippi állam egyik szenátora 1849. január 9-én tehát az újonnan összeült kongresszus legelső napjaiban javaslatot

terjeszt be, hogy meg kell szüntetni a diplomáciai kapcsolatot Ausztriával, egyedül a magyarországi események miatt. Március elején változik az adminisztráció: beiktatják Zachary Taylor elnököt (meghalt 1850. júl. 9-én), aki külügyminiszternek John Middleton Claytont nevezi ki. Utóbbi ezt a hivatalt 1850. júl. 21-ig töltötte be.

Kossuth 1849. május 6. kelettel Debrecenben írt levelében idézli az új elnököt, aki még abban a hónapban új követet nevez ki Konstantinápolyba George P. Marsh, vermonti képviselő személyében, aki az év szeptemberében indult el, hogy állomását elfoglalja, de sokszor megállás után csak 1850. feb. 22-én ért Konstantinápolyba.

Marsh kiváló ember volt, aki teljes szívvel rokonszenvezett a magyar ügyvel, késedelmes utazása azonban a magyarországi események kritikus korszakára esett, amikor a körülmények szerencsétlen összejátszása révén a konstantinápolyi amerikai követés vezető nélkül, csak alantas hivatalnokok kapkodó munkája által működhetett. Marsh elődje, Dabney S. Carr 1843. őt állott a követés élén, jelentéktelen ember, aki teteg résztiszt és lapkádó volt azelőtt, egyébként is beteges, iszákos ember; 1849. júliusában paralízis szélütést kapott szíriai útja alkalmával. Ezt azonban csak októberben jelentette Claytonnak, azzal, hogy bár munkaképtelen, igyekszik megvární Marshot, hogy hivatalát átadhassa. Carr október 18-ig akart várni, amely napon meg Andrassy Gyulának, Kossuth konstantinápolyi főképviseelőjének írt levelét. Mivel azonban Marsh nem érkezett meg, elhagyta a török fővárosát, anélkül, hogy utódjával találkozt volna. Városába, Baltimoreba visszaérkezve, ismét írt Claytonnak, jelezve, hogy Marshal nem találkozt, csak hallotta, hogy december első felében még Párizsban volt.

Szerencse, hogy az amerikai követés vezető nélkülű periódusa alatt Angliát az angol diplomácia történetének egyik legnagyobb alakja, Sir George Stratford Canning képviselte Angliában, aki jókaratával tüntette ki Andrassyt s akinek személyéhez fűződik az emigránsok kiadatása elleni küzdelem sikeres befejezése.

Az amerikai követés, zilált állapot dacára is megtette, amit tehetett. Carr helyett a követés „első dragománja”, John P. Brown irányította a követés levelezését. Brown mint 18 éves fiatalember került a török fővárosba, ahová nagybátyja, David Porter, az Egyesült Államok első törökországi követe vitte 1832-ben s azután 1872-ben bekövetkezett haláláig mindig ott szolgált. Brown osztatlan együttérzést tanusított állandóan a magyarok ügye iránt. Már 1849. augusztus 30-án nyolcoldals levelében jelenti Clayton külügyminiszternek a magyar eseményeket, azután Andrassyval van levelváltása. Később egészen 1851. aug. 25-ig a levelek egész sorozatát küldi Claytonnak, majd a Taylor elnök halála után kinevezett új külügyminiszternek, Daniel Websternek. Leveleit mind a magyarokkal foglalkoznak.

Az amerikai Követség egy másik hivatalnokja, Henry A. Holmes szintén több levelet váltott Kossuthal, de főleg a Földközi-tengeren levő 4 hajóból álló amerikai hadron parancsnokával, Commodore Morgan-nel és a magyarokat később Amerikába szállító „Mississippi” kapitányával, Longgal levelezett. Bármekkora volt is azonban az amerikai követség hivatalnokainak jóakaratára, abból egyéb, mint megbízható információ és biztatás nem származhatott és semmiképpen sem segíthette volna elő a magyarok kiadatása körül folyó vita szerezésének elintézését.

Az emigráció történetének ez a fázisa aug. 28-tól szeptember 17-ig tartott. Kezdődött ez a fázis aug. 28-án, amikor a török kormány megkapta az osztrák és orosz követelést a menekültek kiadatására vonatkozólag és végződött szept. 17-én, amikor a török kormány megadta végleges, visszautasító választát. A közben eltelte három hét rendkívüli izgalmakkal volt teljes. A cár Radziwili herceg személyében külön megbízottat küldött Konstantinápolyba, akinek egyedüli feladata az volt, hogy bármilyen módon is, de kieroszakolja a kiadást. A hetek tömérdek kétség és kevés remény kíséretében teltek s ha Strafford-Canning ott nincs, nem lehetetlen, hogy a törökök teljesítették volna az orosz követelést.

Canning azonban szinte napról-napra együtt volt a török miniszterekkel, kérte, szidta, fenyegette őket. Az osztrák és orosz követek hasonlóképpen jártak el és diplomáciai szaktáccsal fenyegetőztek. A nagyvezér, Resid pasa valóságilag könyörgött: ne kényszerítsék a szultánt olyan intézkedésre, amely esetleg birodalma pusztulását vonhatja maga után.

Végül is Canning győzött, de a fejezet véglegesen csak akkor záródott le, amikor okt. 21-én megérkezett az értesítés, hogy az orosz cár belenyugszik a török kormány döntésébe s abba, hogy a kiadást helyett nehéz fogságban fogja tartani a menekülteket.

Hogy Canning egyedül vivta ki ezeket az eredményeket, azt Brown jelentései is igazolják. Hasonlóképpen ír róla Marsh is. Az amerikai követség sokkal kisebb, de épen olyan jó szívvel tett szolgálatait Andrássy közönte meg Brownak, 1849. nov. 4-én írt levelében: „A kiadást veszélye, amelynek elhárítására Ön sem habozott felajánlani az összes rendelkezésére álló eszközöket, most már elmúlt...”

Kossuth száműztetésbe vezető útjának és kutahiai megállapodásának időrendi adatai a következők:

1849. augusztus 18-án hagyta el a magyar határt Orsovánál és 22-én érkezett Viddinbe, ahol nov. 3-ig maradt. Innen nov. 3-án indult, 18 napi útazás után Sumlába ért nov. 21-én, amelyet az internálási rendelet vétele után, 1850. febr. 16-án hagyott el. Február 25-én a kisázsiai Bruszabá érkezett, ahonnan ápr. 6-án indult tovább Kutahia felé. Oda 1950. ápr. 12-én érkezett meg.

Az első fázist, amely a kiadatas megtagadásával végződött, és a második és befejező fázis követte, amely akkor ért véget, amikor a török kormány szabadon bocsátotta a magyarokat. Az 1851. aug. 18-án hozott döntésről szóló értesítést augusztus 22-én kapta meg Kossuth Kutahiaiban. Az azt környezetével azonnal közölte.

Addig azonban sok mindennek kellett történnie. Európa vezetőembere között alig volt, aki nem volt meggyőződve arról, hogy a keleti háború csak rövid idő kérdése. Az osztrák-orosz szövetség lényeges meglazulásáról mindenki tudott s teljesen átment a közhiedelembe, hogy az orosz csak vár, tavasszal azonban elindítja seregét a török ellen, ami az általános európai fel fordulás bevezetése lesz. Kossuth maga nemcsak hitte, hanem remélte is ezt, a magyarokkal együtt.

THE war, which was waged in Hungary during the year 1849, for the independence of that country from Austrian tyranny.

Az első lapja annak a 756 lapos, könyv alakban is kiadott jelentésnek, amelyet New-York város tanácsának külön e célra összehívott bizottsága adott ki Kossuth Lajos amerikai látogatásáról, 1852-ben.

Anglia továbbra is nagyon óvatossá maradt a magyar szimpátiá megmutatásában, Amerikából azonban Kossuth folytonosan biztató híreket kap, amelyek sokszor egészen alaptalanoknak bizonyultak ugyan, de ennek dacára az általános kilátás állandóan biztató maradt.

A Dudley Mann még 1849. nyarán kapott magyarországi megfigyelő megbízatása miatt Hülsemann washingtoni osztrák követ már Clayton külügyminiszternek panaszok, aki egyelőre simogatólag próbálja lecsendesíteni a felborzolt osztrákokat. Lewis Cass michigani szenátor, sikertelenül ugyan, diplomáciai szaktáccsal javaslatot terjeszt elő, Stürmer meg, Ausztria konstantinápolyi „internunciusa” pedig már azt jelenti, hogy az Egyesült Államok teljes flottáját felajánlotta a törököknek az osztrák-orosz támadás esetén, ami természetesen képtelenség volt.

Nagy süllyed a mérlegbe Zachary Taylor elnöknek a kongresszushoz küldött szokásos évi „üzeneete”, amelyben szokatlanul messzemenően azt mondja, hogy az Egyesült Államok azt reméli, hogy első lesz azok között, akik Magyarországot a szabad államok közösségében üdvözölni fogják.

Amerika felől egyéb biztató jelek is jöttek. Jan. 12-én Taylor elnök írt a konstantinápolyi követséghez, felajánlva a magyarok számára az Egyesült Államok védelmét és vendégszeretetét. Pár nap múlva Újházy László ír, már akkor az iowai Új-Budáról az elnöknek, kérve Amerika kapuinak megnyitását Kossuth és társai előtt. Cass szenátor elvetett javaslatát a diplomáciai szaktáccsra vonatkozólag újra benyújtja, Foote szenátor erőteljes pártolással, bár ismét sikertelenül. Seward szenátor ingyen földet akar adni a száműzötteknek, Soule szenátor az elnököt sürgeti a szabadítás gyorsítása érdekében, Buel képviselő pedig az elnököt és a külügyminisztert támadja, amiért nem ismerték el a független Magyarországot az előző nyár folyamán. Pennsylvania állam törvényhozása a Cass-javaslathoz hasonló indítványt kezd tárgyalni, John Tyler, a volt elnök pedig azt hangoztatja, hogy Cass indítványának elfogadása nem volna az amerikai semlegesség megsértése. Ugyanezt hangoztatja William L. Marcy, New-York állam kormányzója is.

Kossuth Lajosról

Kossuth még Sumlában van, amikor több levelet vált John P. Brownnal, a konstantinápolyi követéség dragománjával s ajánló levelet ad az Amerikába készülő emigránsoknak. Foote szenátor konkrét indítványt tesz, hogy hadihajó küldesék Kossuthért és környezetéért (febr. 17.), egy jó hét múlva pedig Kossuthék megsegítését javasolja. Buel képviselő egyenesen hidegséggel és közömbösséggel vádolja a kormányt a magyar ügyvel szemben. (Febr. 20.)

Február 22-én Marsh, az új amerikai követ megérkezett Konstantinápolyba, ahol már várta Taylor elnök jan. 12-én írt levele, amelyben az átszállítást felajánlja. Marsh a „Mississippi” hadihajón érkezett a török fővárosba s azt hitte, hogy ugyanez a hajó rövidesen át is viheti Kossuthékat Amerikába. Long kapitányak, a „Mississippi” parancsnokának is ír, hogy várjon hajójával pár napig, abban a reményben, hogy a török kormány kiszabadító engedélye addig megérkezik. Marsh Clayton külügyminiszternek is jelenti a körülményeket (márc. 14.). márc. 20-án azonban kénytelen Longnak megírni, hogy a szultán az internálás mellett döntött s Kossuthnak maradnia kell. A „Mississippi” még aznap felszedte horgonyát és elindult Népoly felé.

Kossuthéknak, bármennyire nehezükre is esett, bele kellett törődniök, hogy internálásba viszik őket. Ausztria először 15 esztendő, majd 3 esztendő szigorú internálást követelt, a török azonban kezdetől fogva az egy esztendőhöz ragaszkodott, amiben végre nagy nehezen meg is állapodtak. A törökök álláspontját könnyen meg lehetett érteni. Nyilvánvágták, hogy Kossuthnak az ő területükön való tartózkodása állandó sűrűlődséget és esetleges komoly veszedelmet fog jelenteni rájuk nézve. Emellett nem volt jelentéktelen körülmény az sem, hogy a magyarok lényeges pénzébe kerültek a török kormányban, amit a mindig gyengén álló török kincstár alaposan megértett. A követelt „nehéz fogság” íjlesztésével szemben a törökök szigorúbbak Kossuthot, hogy teljes kényelemben és nyugodalmasan lezáruljon.

Ilyen körülmények között indultak el a számozotték 1850. február 16-án Sumlából. Kifutás helyezték, hogy a kiszárlás Brusszában körülbelül egy hónapig pihenhetnek, mielőtt az út utolsó részét megteszik Kutahia felé. Kossuth nemcsak lélekben, de testben is megtörve indult el. Majdnem yinni kellett kocsijához.

Az Egyesült Államokban már majdnem elfelejtették a Mann-ügyet, amikor azonban 1850. márc. 18-án Taylor elnök az ügyre vonatkozó teljes levelezést áttette a kongresszushoz és az külön füzetben kiadta, Hülsemann parancsot kapott Beck erős titkosságának bejelentésére. Az amerikai Department of State nem sietett a válaszal, ami talán Clayton külügyminiszter óvatosságának tulajdonítható. Hónapok múltak el amerikai válasz nélkül, a nyár és vele a nemzeti tragédia: Zachary Taylor elnök 1850. július 9-én, 66 éves korában meghalt. Utóda az addigi alelnök, Millard Fillmore lett, aki Daniel Webster szenátor nevezte ki külügyminiszterre. Webster egy ízben már betöltötte ezt a hivatalt, John Tyler elnök alatt 1841-42-ig 43-ig. Azonban, bár hivatalt július 22-én már elfoglalta, egészen dec. 21-ig várt az osztrák jegyzék megválaszolásával.

Webster átiratát az amerikai nép lelkesedéssel fogadta. Az átirat hangja sokatlan volt, de épen az totte népszerűvé, hogy a fiatal, folyton erősödő demokratikus köztársaság bizakodó és önrészt választ foglalta magában az övilág egy zsarnoki államával szemben, amelynek tetteivel méltó választ a világ egyetlen országá sem adott eddig.

Előzőleg Kossuth Brusszában töltött körülbelül hat hetet, ahol állandó levelezéssel foglalta le idejét. Kinevezte Újházyt amerikai „követté”, majd hosszú „Szóza-

Folyton kerese, mi az a magyar vonás, mely legjobban jellemzi a mi lelkivilágunkat: ez az, ez a tüzese lelkesedése mindenért, ami magyar. Ez a Kossuth Lajos hagyománya. O szöveg ki ezt a nemes és szenvedélyes magyar önrészt az egész világra s óriási erkölcsi tökéletességet, ha a magyarság soha nem felejtene el Kossuth Lajosnak ezt a rendkívüli fellépését Kossuth ezt így írta és úgy mennydörögte egész életén át, hogy a magyar az idegenben mindent magának tekintsen, ami nemes, jó és lelkes. Kossuth lefoglalta a magyarság számára a legtekintélyesebb erkölcsi eszményeket. Aki a Kossuth értelmében magyar akar lenni, az valójában a legtisztább becsületesség, a legiszább fajszeretetet és a legtekintélyesebb munkáértéket akarja jelenteni. Sokat keresi az irodalom, filozófia és etnográfia, mi az, mit magyarnak nevezünk: én már rájöttem, hogy minden, amit az ember valódi emberiségnek tart.

Részlet az író 1935. február 12-én Finta Sándor amerikai magyar szobrászművészhez intézett leveléből.

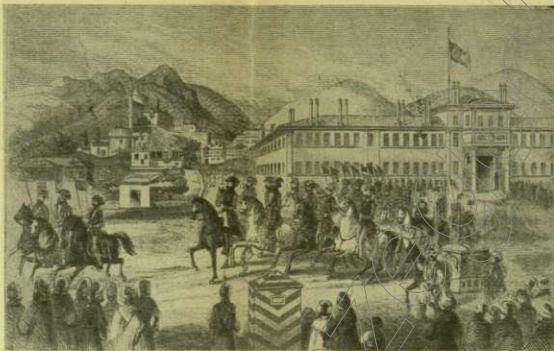
tot” intézett az amerikai néphez. Egy itt írt levelében, amelyet valószínűleg Lewis Cass szenátorhoz intézett, ezeket írja: „Szülőföldem mellett Amerika az egyetlen hatalom, amelyen szegény szívem minden érzésével csügök. Mint napzámos az Önök dicső országában boldogabb volnék, mint a nagyvezér, vagy legalább is büszkébb . . .”

Száztizenhárman voltak a csoportban, amikor megérkeztek 1850. április 12-én Kutahiaába.

Az amerikai adminisztráció változása nem jelentette az amerikai nép érdeklődésének csökkenését. Bár az új elnök, Fillmore, hideg jogászember lévén, különösebb lelkesedést nem mutatott a magyar ügy iránt, azért mindenben helyeselte Webster Hülsemann-átiratának szemléletét és mikor a kongresszushoz küldött évvégi üzenetére került a sor, abban belevette, hogy: „Gondolkozunk kell fölött, hogy Kossuthot hogyan fogadjuk . . .”, ami már csak azért is méltán kellett feltűnőnek, mert a megjegyzés egy magánzemélyre vonatkozott.

Stratford Canning, aki közben állandóan dolgozott a kiszabadulás meggyorsítása érdekében, 1851. januárba biztatást kapott, hogy a szultán, a legfőbb vezetők kivételével, el fogja bocsátani a számozottékat. Hogy erről komolyabb formában is szó volt, igazolja John P. Brown Websterhez intézett még, 1850. szept. 21-i keltezésű levele, amelyben azt javasolja, hogy az áthozatásra vonatkozó ajánlatot újra meg kell tenni, mert a szultán hajlandó a magyarokat és a lengyeleket elbocsátani, ha az Egyesült Államok hajtja végre a szállítást. „Számos velem van Kossuthtól”. — írja Brown, „amelyekben annak a reményének ad kifejezést, hogy nemcsak a világ egyetlen szabad országának levegőjét szívhajtja, nyugodalmas otthon talávia Amerika földjén . . .”

Ennek dacára a szabadulás napja mégsem virradt fel. Eljött az újév, amely azonban nem hozta meg a reményes korai megvalósulásának ígérését. Még nyolc hónapig várnok kellett.

Nem mintha Amerika barátai közbenjáró munkája születelt volna. Brown folyton küldi jelentéseit Websterhez. 1851. febr. 26-án a szenátus elfogadja Foote szenátor javaslatát az átszállításra vonatkozólag. Webster úgy megőrül a szenátusi döntésnek, hogy meg sem várja a szabályok által előírt képviselőházi hozzájárulást, (amely csak márc. 3-án történt meg) — hanem már febr. 28-án elküldi utasításait Marsh konstantinápolyi követhoz, aki azt azonnal a török külügyminiszter tudomására hozza. Április 4-én a haditengerészeti miniszter, Graham, utasításokat küld Commodore Morgannak, a földközi-tengeri svadron parancsnokának, aki azonban még ápr. 29-én is azt adja az amerikai követnek válaszul, hogy „a haditengerészeti minisztérium utasítása nélkül” nem tehet semmit.

Valami zavarnak itt is kellett lennie, ámbr az sem lehetetlen, hogy Morgann szándékosan próbálta megakadályozni azt, hogy éppen kedvenc hajóját, a „Mississippi”-t hónapokra kivégye a keze alól. Különbösen sem volt barátja Kossuthnak. A magyar kormányzóval szemben mutatott ellenszenvét kétségek nélkül szította William B. Kinney, aki rövid idő óta a sardíniai királysághoz, Turinba küldött amerikai követ volt. Kinney jelentéseiben Kossuthot javíthatatlan fanatikusnak, méltóság, ítélőképesség nélküli embernek írja le, amely jellemzést más, „szavahíthető” emberektől hallott. Nem tetszett neki Kossuth tervezett amerikai útja sem, mert kellemetlen diplomáciai bonyodalmak előidézését várta tőle. Morgann és Long kapitányt is így informálta s bizonyára része volt abban, hogy Kossuthot semmi szín alatt sem akarták leengedni az út alatt a „Mississippi”-ről s amennyire lehetett, igyekeztek angliái kiterő-jének tervéről is lebeszélni.

Morgan május 2-án ír Graham haditengerészeti miniszternek, hogy mástól vagy két évre a fölkeleti vizekre akarja vinni két hajóját, a „Mississippi”-t és az „Independence”-t. Levele utóiratában azt mondja, hogy: „Nagy az igazságot Websternek Marshoz intézett levele miatt, amelyet Kossuth átszállítása érdekében küldött...”

Kossuth sürgősen közli környezetével május 3-án, hogy a szabadságáig őszig várni kell. Másnap, május 4-én nyolc oldalas levelet ír Homes-hoz, a konstantinápolyi követség hivatalnokához, amelyben keltélkedésnek ad kifejezést, hogy e szept. 1-re kiszabadulának. Május 8-án egy csomó lengyel már elindul a gemliki kikötő felé, akik azonban csak június 20-án szállhat-

nak fel egy angol hajóra. Nagyon kevés kívánatos ember van közöttük...” írja Homes.

Július 13-án közli Kossuth környezetével, hogy Marsh amerikai követ nyilatkozatot kér mindazoktól, akik az Egyesült Államokba öhajtanak menni, amire szerinte azért van szükség, hogy igazolni tudja a magyarok önkéntes kivánszát. Hangok hallatszottak ugyanis, hogy a magyarok nem is akarnak Amerikába menni s inkább kényszeríteni próbálják erre őket. Szükséges a nyilatkozat azért is, mert a küldendő hadihajó utasok szállítására nem alkalmas s rajta nagyobbszabású átalakításokat kell eszközölni, ha a magyar csoport átszállításra valóban az aktuális lesz.

Kossuth szemmeláthatólag úgy fogta fel ezt a kérést, mintha főképpen őt arra próbálnák rávenni, hogy nemcsak átmenetileg Amerikába európai leszállás nélkül, hanem ott is marad és épen ezért kijelentette, hogy bár rendkívül szeretné minél előbb az amerikai lobogó védelme alá helyezni magát, ilyen nyilatkozatot nem ad. Megtörténhetik ugyanis, hogy hazájának ügye szükségessé teszi az egyik-másik kikötőben való kiszállást, amit adott szavával nem akar lehetetlenné tenni. A második szempontot azonban méltányolja.

Július 27-én Kossuth azt közölte, hogy Ausztria hajlandó újra felvenni a diplomáciai kapcsolatot Törökországgal, ennek fejében azonban azt kívánja, hogy a magyarokat tovább is internáltságban tartsák. A szultán válasza az volt, hogy a követet szívesen fogadja, de a száműzötteket szeptember elején mindenképpen szabadon fogja bocsátani. Augusztus 22-én ennek az utóbbi kijelentésnek bizonyossága is megérkezett egy hivatalos átirat formájában és szeptember 1-én a magyarok valóban elhagyták Kutahiát.

Ami azután történt, az külön fejezete Kossuth életének.

(Jegyzet. — Kossuth amerikai útjának diplomáciai előzményeit Hajnal István: A Kossuth-emigráció Törökországban, 1927. és Jánosy Dénes: A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában, 1940-48. (3 kötet) című munkájában dolgozták fel. Mindkét monumentális mű a történelmi összefoglalás mellett az elsőkori forrásdokumentumok szövegeit közli, szövegritzi szöveggel. Ez a dokumentum-gyűjtemény azonban látszólag sem teljes, mert nagyon sok angol, francia és főleg amerikai irat hiányzik belőle. A fenti tanulmányban sok olyan idézet és adat van, amelyek a sohasem publikált és a Hajnal-Jánosy munkákból is hiányzó amerikai dokumentumokon alapulnak.)

Kossuth kiszabadulása és utazása

Rev. Benjamin Franklin Tefft, az ohioi Cincinnati nagyműveltségű és nagy tiszteletben álló methodista lelkesze éppen Springfield-ből tér haza, amikor megkapja Ohio állam törvényhozásának meghívását 1850. január 19-i kelettel, hogy menjen Columbusba az állam székhelyére és tartson előadást Kossuthról. A kérés nem éri váratlanul Tefft-et, mert előbb már Cincinnati polgárai előtt is tartott hasonló előadást és pedig olyan sikerrel, hogy megismételtetik vele, sőt a második alkalommal egyhangú határozattal memorandumot is fogadnak el a Kongresszushoz, kérve, hogy egy „béke-követség”-et küldjenek a török udvarhoz Kossuth kiszabadítása és az Egyesült Államokba való meghívása érdekében. Springfieldben is azért járt, mert híre menyén Cincinnati-i előadásának és a határozatnak, e város polgárai szintén hallani akarták előadását Kossuthról. A siker itt sem volt kisebb: egyhangúlag elfogadják a Cincinnati-i memorandumot s köröznél kezdtek a nép között. Érthető tehát, hogy Tefft örömmel fogadja a törvényhozás meghívását, azonnal válaszol, hogy boldogan megy Columbusba abban a reményben, hogy „a törvényhozás is tesz valamit, ami kötelességére ébreszti a nemzetet”, a január 29-ét jelöli meg előadása időpontját.

Tefft nem is családiki várakozásában: Columbus polgárainak nagygyűlése határozatában kéri az elnököt és a Kongresszust, hogy minden tagyuknak meg Kossuth, családja és társai kiszabadítása érdekében, sőt járjanak közbe az európai hatalmaknál minden fogságban levő magyar kiszabadításért és nyújtassanak menedéket számukra az Egyesült Államokban. Kimondják továbbá, hogy az ülés határozatait megküldik az elnöknek, továbbá az állam minden szenátorának és képviselőjének azzal a kéréssel, hogy nyújtsák be a Kongresszus mindkét házában. Az állam törvényhozása „ragyogó vita után” szintén határozatot hoz, melyben kimondja, hogy a Kongresszus kötelessége és privilégiuma azonnal béke-követséget küldeni a török szultánhoz és kérni az amerikai nép nevében a Portától Kossuth és társai szabadonbocsátását, s megtenni a szükséges lépéseket a „nagy magyar” és családjának az Egyesült Államokba való szállítására. Egyben kéri az állam kongresszusi képviselőit, szenátorait pedig utasítja, hogy az ügyet a legurgensebben vigyék a Kongresszus elé. Jellemző a lelkesedésre, hogy ottáig bizottságot is választanak annak megtértyalására, hogy menjen Tefft Washingtonba és tartsa meg előadását Kossuthról a Kongresszus tagjai előtt is. Tefft azonban ezt a megtiszteltetést már elhárítja magától és helyette egy közel négy száz oldalas könyvet ír Magyarországról, a szabadságharcról és Kossuthról.¹⁾

Ohio képviselőházának és szenátusának elnöke, Benjamin F. Leiter, illetve Charles C. Convers 1850. február 9-i dátummal küldi meg a törvényhozás határozatát, amit a Házban február 25-én nyújt be Edson B. Olds ohioi képviselő, s Szenátusban pedig Salmon P.

1) Rev. Benjamin Franklin Tefft D. D.: *Hungary and Kossuth. Philadelphia, 1852.*

Chase és Thomas Corwin az állam két szenátora. Kiadják a külügyi bizottságnak a elrendelik kinyomatását. A Szenátus ekkor már jó néhány hete tárgyalja, hogy földet adjanak a magyar szabadságharc résztvevőinek akik az Egyesült Államokba jönnek megállapítandó háztájján belül és február 5-én Henry S. Foote, Mississipp-i szenátorának összefoglaló javaslatához illeszti. Fietre South-Louisiana szenátora a maga javaslatát utasítja a külügyi bizottságot, hogy kérje az elnököt járjon közbe a török kormánytól Kossuth és társai kiszabadítása ügyében akár egy rendkívüli követ, akár a török udvarnál akkreditált amerikai követ útján.²⁾

Tefft arra hivatkozik, amikor elhárítja a Kongresszus tagjai előtt tartandó előadás gondolatát, hogy járlatlan a közügyekben, továbbá, hogy közben az elnök magáévá tette Springfield és Cincinnati polgárai, valamint Ohio törvényhozása javaslatát és megkezdte az ajánlott tárgyalásokat.³⁾ Mindenesetre tény, hogy John M. Clayton külügyminiszter már 1850. január 12-én ír George M. Marsh konstantinápolyi amerikai követnek Kossuthék ügyében. Levelét azzal kezdi, hogy Marsh bizonyára ismeri a nagy érdeklődést, amit az Egyesült Államok népe Kossuth és honfitársai iránt tanúsít, akik az Ottomán birodalom határai között kerestek menedéket. Eddig azért nem jártak közben érdeklükben, mert egyrészt ellentétesek voltak a rájuk vonatkozó hírek, másrészt nem akartak és most sem akarnak nagyobb vitába keveredni Ausztriával és Oroszországgal. Nem tudják azonban feltételezni, hogy most, miután Magyarország vége a harcnak, befolyásolná kapcsolatokat bármely hatalommal, ha az emberiség parancsainak eleget tesznek. Ezért kormánya azt kívánja, hogy járjon közbe érdeklükben a szultánnal. Az elnök örülne, ha menedéket találnának az amerikai zászló alatt és az amerikai nép nagy meglepéssel üdvözölné az országba való szállításukat egy nemzeti hajóval, mely éppen hazatérőben lenne.⁴⁾

Marsh február 23-án kapja meg Clayton utasításait a Marselles nevű gőzösrel és azonnal akcióba lép, mint jelentéséből kiderül.⁵⁾ Mivel információi alapján nem tartja lehetetlennek, hogy Kossuthék engedélyt kapnak az amerikai tenger, vagy legalábbis szemet húnyanak szökésük felett, megkéri a Marselles-el egyidejűleg odakereszt Mississipp-i parancsnokát, Long kapitányt, akinek március 15-én már Nápolyban kellene lennie hajó-

- 2) *U. S. House Journal, 31st Congress, 1st Session, 606 oldal. U. S. Senate Journal, 31st Congress, 1st Session, 179—180 oldal. Határozat szövegét lásd: U. S. House Miscellaneous Documents, 31st Congress, 1st Session, Doc. 38.*
- 3) *U. S. Senate Journal, 31st Congress, 1st Session, 132 oldal és Congressional Globe, 31st Congress, 1st Session, 293 oldal.*
- 4) *Tefft i. m. 10—11 oldal.*
- 5) *Senate Executive Documents, 31st Congress, 1st Session, Doc. 43.*
- 6) *U. o.*

íval, hogy tartsa vissza a gőzöt, amíg jegyzékkel fordulhat a Portához. Elgondolása ugyanis az, hogy mivel a Jamestown nevű hadigőzös éppen visszatérőben van a Földközi-tengerről Amerikába, kedvező válasz esetén a Mississippit azonnal vethetné is a foglyokat Génába, honnan a Jamestown indul. Ez ugyan már meghaladja kapott utasításait, azonban ki nem mondtó, de nyilvánvaló egyik célja Marshnak e lépéssel az, hogy nagyobb nyomtatékok adjon a török kormánynál való intervenciójának. Marsh még nem adta át megbizó levelét, addig pedig nem intézhet jegyzéket Kossuthék ügyében. Ezért Brown követési titkár útján tájékoztatja a török külügyminisztert, hogy milyen utasításai vannak Washingtonból, s mihelyt átadta megbizó levelét, formális lépést készül tenni a magyar foglyok ügyében. Így készíti elő a török kormánynak, hogy a jegyzékbe kecedemennél választ kaphasson. Marsh tudja, hogy egyrészt nagyon nehéz lesz Ausztria és Oroszország bevolysát ellensúlyozni, másrészt maga a szultán is nehéz helyzetben van, mert a kiadatás körüli bonyodalom során maga tett ajánlatot, hogy egy évig fogva tartja a menekülteket. Ezért az angol és a szardíniai követ támogatását is igyekszik biztosítani az ügy számára. Végül — megbizó levele átadása után — március 11-én jegyzékkel fordul a török kormánynak.

A jegyzék tartalmát a török kormány közli a konstantinápolyi osztrák és orosz követvel s próbálja őket rávenni, hogy egyezzenek bele a foglyok szabadonbocsátásába, azonban eredménytelenül. Így Mehemed Emir Aali török külügyminiszter március 18-án kelt válasza negatív. Semmi nehézséget nem támaszt a Porta azon magyarok távozása elé, akik nem szerepelnek az osztrák kormány által átadott névjegyzékben. Következő azonban magát a saját maga által tett ajánlat követekeztében, hogy az Ottomán birodalomban tartás azokat a vezető embereket, akik az osztrák kormány listáján szerepelnek. — Marsh a válasz ellenére sem tartja reménytelennek a helyzetet, mert az osztrák kormány csak a fogva tartandók névsorát közölte, azonban nem fogadta el a szultán ajánlatát az internálás időtartamára nézve.) Nyilván abban reménykedik, hogy nem sikerül megegyezniük és akkor a szultán felmentve érezheti magát tett ajánlata alól. Marsh reményel azonban nem válnak be s április 18-án kénytelen jelenteni külügyminiszterének, hogy a megegyezés létrejött, Ausztria és a Porta között a diplomáciai viszony formálisan is helyreállt, a menekülteket pedig Brüsszából Kutahjába szállították. . . Így a szultán ajánlatában szereplő egy év lejártá előtt nincs remény a szabadulásra.)

A Kongresszus érdeklődése azonban nem szűnik meg Kossuthék sorsa iránt. A Szenátus Lewis Cass Michigan-i szenátor javaslatára szeptember 23-án felkéri az elnököt, hogy közölje a Szenátussal a külügyminiszteriumnak a magyar menekültek ügyében folytatott levelezését.) A határozat értelmében az elnök megküldi a dokumentumokat, melyeket szeptember 27-én mutatnak be a Szenátusban s felolvasásuk után elrendelik kinyomatásukat.)¹⁵⁾

1951. február 17-én Henry S. Footte Mississippit szenátora javaslatot nyújt be a Szenátusban Kossuth és

társai ügyében.)¹⁶⁾ A javaslatot február 26-án olvassák másodsorú,¹⁷⁾ majd James Shields Illinois-i szenátor módosításával harmadszor s miután elfogadták,¹⁸⁾ még ugyanaznap átteszik a Házhoz.)¹⁹⁾ Másnap John A. McClernand Illinois-i képviselő kéri a házszabályok felfüggesztését, hogy a javaslatot azonnal tárgyalni lehessen. Elrendelik a szavazást, s bár 91-en mellette szavaznak 50 ellenében, nincs meg a szükséges 2/3 többség.)²⁰⁾ Március 3-án McClernand megismétli kérését s mivel ekkor 126-42 arányban megkapja a leványtöbbséget, egymás után háromszor olvassák e bár Willard F. Hall Missourit-i képviselő még egy kísérletet tesz a javaslat elfektetésére, megszavazzák és azonnal átküldik a Szenátusnak.)²¹⁾ Március 3-án a 31. Kongresszus második ülészakának utolsó tárgyalási napja s bár van közben egy rendkívüli ülés, a 32. Kongresszus csak december 1-én ül össze. A közös házszabályok 16. pontja értelmében pedig a Szenátus és a Ház által elfogadott javaslatokat az ülészak utolsó napján nem lehet aláírásra átküldeni az elnökhez.)²²⁾ Ezért a Szenátus a Ház beelegetésével felfüggeszti a házszabályok említt pontját, az elnök még aznap aláírja a határozatot s visszaküldi a Kongresszusnak.)²³⁾ A határozatban a Kongresszus — a Egyesült Államok népének a magyar menekültek, Kossuth és társai iránt érzett őszinte szimpátiájára hivatkozva — kéri az elnököt hogy küldjön egy éppen a Földközi-tengeren tartózkodó hajót Kossuthék és társaiért az Egyesült Államokba való szállításuk céljából.)²⁴⁾

A Kongresszus tárgyalásaival egyidejűleg John P. Brown követési titkár február 23-án részletes tájékoztatást küld Daniel Webster külügyminiszternek a foglyok ügyéről. Bár nem lehet tudni, hogy mikortól számít a szultán ajánlatában szereplő egy év, biztosra vehető, hogy hamarosan letelik s utána szabadonbocsátást kell tartatni javasolja, hogy ismételjék meg az elhunyt Taylor elnök lépését s küldjék Kossuthékért a Mississippit, mely éppen a Földközi-tengeren van. Daniel Webster pedig már február 28-án részletes utasítást küld Marsh-nak, hogyan járjon el a kiszabadítás ügyében.)²⁵⁾ Végül április 4-én William A. Graham tengerészügyi miniszter a kongresszusi határozat alapján utasítja Commodore Charles W. Morgan-t, az Egyesült Államok földközi tengeri flottájának parancsnokát, hogy mihelyt értesítést kap a konstantinápolyi követőtől a foglyok szabadulására vonatkozólag, azonnal rendelje a Mississippit Konstantinápolyba, vagy más behajózársra alkalmas helyre, és szállítsa őket New Yorkba. „Az elnök nem kételkedik benne és ezért elvárja, hogy a hajó tisztjei és legénysége e szolgálatuk folyamán a legnagyobb udvariasságot fogják tanúsítani a kiváló ide-

7) U. o.
8) Senate Executive Documents, 31st Congress, 1st Session, Doc. 81.
9) Congressional Globe, 31st Congress, 1st Session, 1923 oldal.
10) U. o. 2032 oldal.

11) Senate Journal, 31st Congress, 2nd Session, 187 oldal.
12) U. o. 220 oldal.
13) Congressional Globe, 31st Congress, 2nd Session, 710 oldal.
14) U. S. House Journal, 31st Congress, 2nd Session, 358 oldal.
15) U. o. 362—363 oldal.
16) U. o. 400—402 oldal.
17) U. o. 475 oldal.
18) U. S. Senate Journal, 31st Congress 2nd Session, 254 oldal.
19) Congressional Globe, 31st Congress, 2nd Session, 710 oldal.
20) Senate Executive Documents, 31st Congress, Special Session, Doc. 2.

genek iránt, akik nem csupán az ő, hanem országuk vendégei lesznek" fejezi be utasítását Graham.²¹⁾

Kossuthék a reménykedéssel és elkeseredéssel teli várakozás hónapjait élik Kutahában, míg végre július 29-én John P. Brown értesíti Morgan-t, hogy a Porta külügyminisztere megismételte a Henry A. Homes ideiglenes ügyvivőnek tett előbbi ígéretét, mely szerint a foglyok szeptember 1-én szabadulnak s ennek alapján reméli, hogy a Mississippi augusztus végén Smírnában lesz. Morgan így augusztus 5-én utasítja Long kapitányt, a Mississippi parancsnokát, hogy haladék nélkül tegye meg az előkészületeket, hogy augusztus 15-én elindulhasson. Közli vele, hogy visszatérőben 10 vagy 15 ezer dollár fogja venni Spezia-ban a költségekre s végül felhívja figyelmét Graham utasításának az udvariasságra vonatkozó részére.

Augusztus 16-án a Mississippi el is indul Leghornból, 27-én Smírnába érkezik, ott felveszi a Beirutból szolgálati helyére visszatérőben lévő Marsh-t, 28-án folytatja útját s 30-án Konstantinápolyba érkezik. Long közben értesül Brown-tól, hogy a foglyok szeptember 1-én hagyják el Kutahát, 6-7 nap alatt érkezik Gemlikbe, ott egy török hajóra szállnak, ami a Dardanellákba viszi őket. Long kapitány erre azonnal faanyagot vásárol, ácsokat fogad fel s késedelem nélkül elvezeteti a hajón a Kossuthék elhelyezéséhez szükséges átalakításokat. A török gőzös szeptember 7-én indul Konstantinápolyból Gemlik-be, hogy a Dardanellákba szállítsa a menekülteket. Marsh a hajóval küldi Homes titkárt részben a vendégek iránti udvariasságból részben meg azért, mert a Mississippi nem tud felvenni mindenkit, aki Amerikába szeretne menni s fél, hogy ebből bonyodalom támad. Utasítja Homes-t, hogy maradjon velük, amíg átszállnak az amerikai gőzökre, legyen mindenben segítségül és vita esetén bízva Kossuthra a döntés. Marsh egyben kéri Longot, hogy legyen a Dardanellákban, mint a török gőzös. Így szeptember 7-én este a Mississippi is felszedi horonyát a Bosporuszban és másnap délebban a Dardanellákba érkezik. Szeptember 10-én végre befut a török gőzös is és elérkezik az olyan régen várt pillanat, amikor annyi hányattatás, reményesség és kétség után Kossuth társaival együtt a szabadságot jelentő amerikai hajóra lép. A jelenet megkapó: Long kapitány szemében könnyekkel üdvözli őket, beszédet akar mondani, de csak annyire telik a meghatottságból: „Sir, you are welcome, Sir, you are — are are... three cheers for Governor Kossuth!”²²⁾

Igy indul el a Mississippi útjára, ami elé Marsh is, Long is állandóan növekvő aggodalommal néz s aggodalmát mindkettő közli Morgannal is. Long-ot nyugtalanítja, hogy rossz évszakban vágnak majd neki az óceánnak a felé, hogy a viharos tenger nagyon meg fogja viselni az utasokat, de még őket magukat is próbára teszi. Ettől eltérkintve két körülmény növeli idegességüket: egyrészt félnek, hogy Kossuth megjelenése a Földközi-tengeren izalmakat kelt, esetleg forradalmakat robbant ki, másrészt attól tartanak, hogy Kossuth, feladja amerikai útjának tervét s Angliába megy; nagy csalódást okozva ezzel az amerikai kormányok és népek. Így kéreznék hát mindent elkövetni, hogy a hajó minél hamarabb kifusson a Földközi-tengerről. Long főleg Marsailles-t szeretné kikerülni, vagy legalábbis a legrovidebbre szabni ottani időzésüket. Ezért már szeptember 2-án, Konstantinápolyból kéri Morgan-t, hogy vegyenek szentet Genuában és szállíttassák Spe-

ziába mire odaérnek, hogy ne kelljen Marsaillesben szenelással tölteni az időt.

Ilyen aggodalmak között hagyják el a Dardanellákat s Smírná utbaértesítve szeptember 27-én érkezik Speziába. Közben Smírnában egy olasz menekült bizottság látogatja meg Kossuthot. A Smírnai tapasztalatok Long felémelt (tovább) nyelvével s már attól tart, hogy Gibraltárnál a hajón fogják kidolgozni „Európa jövő tavaszi forradalmasításának egész tervét”. Ha ilyen összejeveleteket engednek a hajón, nemzetközi kompromittálódik a Kossuth és társainak való segítségnyújtásával. Előre jelzi Morgan-nak, hogy Kossuth találkozon akar vele.

Kossuthot lázba hozza a visszanyert szabadság nyújtotta lehetőség. Őzi, hajtja a felelősség és hivatástudat 1832 tavaszára nagy eseményeket vár Európában s feltétlenül találkoznia kell Mazzini-val. „Kötelességgem hogy megfeleljek azoknak a várakozásoknak, melyeket nemcsak saját országom, hanem mondhatnám minden nemtől elnyomás alatt szenvedő és az elnyomás hásonköpki elnyomás aláró nép füz ismét szabad tevékenységéhez. E kötelesség érzete lesz örökre életem vezérlő csillaga, melynek számomra csak céljában, nem csupánban van értéke”. írja szeptember 21-én Morgannak a spezial öbölben s mivel döntenie kell a továbbiak felől azonnali kihallgatást kér tőle, „mert minden orv elvisezése szinte elviselhetetlen számomra, olyan drága s jelenleg minden pillanatom”. Morgan meg azonban fogadja s Kossuth 15-20 napi haladékot kér tőle a Gibraltárnál, hogy ezalatt Angliába mehessen mielőtt az Egyesült Államokba indulna. Morgan érthetetlenül nézi Kossuthra. Daniel Webster február 28-án Marsh-hoz küldött utasításának végén azt írja, hogy befejeződött a harc, Kossuthék szívükben megtört emberek „kiknek jövője csupán a multra való emlékezés”. Amerikában megtelepszenek, s új hazát találnak majd... Cnyilván ilyen Kossuthot várt s most itt áll előtte elnyomott népek és minden elnyomott nép szabadság-ügyének megszállottja tele tervekkel, mint akinek még csak most kezdődik igazán küldetése, rendithetetlennek látszó akaratral s elhatározással. Morgan a hajóra gondol, az előrehaladott évszakra, az izalmakra, mik útját már eddig is kiserített... Mit kezdjen vele?

Mivel Morgan-tól nem kap azonnal kedvező választ, Kossuth másnap terjedelmes levélben ismétli meg kérését részletesen kifejtve indokait. Azonkívül, hogy gyermekeit szeretné elhelyezni, két fontos szempont ajánl-figyelmébe. Az első, hogy az osztrák kormány hivatalos és felhivatalos lapjai útján világá hirteltele, hogy Kutahából való szabadulásuk Ausztria beleegyezésével történt, sőt Ausztria intézte azzal a feltétellel, hogy elhagyja Európát s egyenesen Amerikába szállítsák. A tényleg ilyen meghamisítása megalázó az Egyesült Államokra, s célja olyan megszegevitő interpretálást adni nagylelkű ajánlatuknak és közbenjárásuknak, amit sem a Kongresszus, sem az Egyesült Államok kormányja nem fogadhat el. Haris a beállítás, mert a török kormány nem szabott ilyen feltételt szabadonbocsátásukhoz. Továbbá egy alattomos merényletet is jezt magában, mert e hirtelzettel kétségbeesése akarkák dönteni honfitársait: hagyjanak fel minden reményvel, amit eddig bízva tápláltak, hogy szülőföldje törvényes jogairól fog harcolni, ha egyszer ismét szabad ember lesz. Így „az Egyesült Államok méltósága, az Otoman Porta becsülete és hazám jövője iránt tartozom vele, hogy esküdj elengésem egy alattomos félremagyarázására határozott cáfolatot adjak.” Az egyetlen hatóság cáfolat pedig csak az Angliában való megjelenése lehet, ami bizonyítja, hogy bár még Amerikába, sem nem erőszak, sem nem hazája cserbenhagyása az, ami az Egyesült Államok meglátogatására indítja, hanem

21) Erre s a továbbiakra vonatkozólag lásd: U. S. House Executive Documents, 32nd Congress, 1st Session, Doc. 78.

22) New York Daily Tribune, 1851. október 17.

szabad elhatározása. A második körülmény, amit megfontolásra ajánl az, hogy az osztrák kormány Magyarországot, Horvátországot, Lombardiát és Velencét a német Bund-ba akarja beolvasztani, s ez halálos csapás lenne hazája és a többiek számára egyaránt. A drezdai parlament tárgyalta az ügyet. Anglia és Franciaország tiltakozott, de tiltakozásukat a frankfurti Bundestag elvetette, az osztrák alkotmány visszavonásával pedig megtörtént az első lépés a terv megvalósítására. „Nemzetem státárium alatt él, megfosztva a közélet minden szervétől. Kötelességem beszélni és cselekedni helyette, kötelességem tiltakozni a nemzetem pusztja léle ellen irányuló halálos csapás ellen.” Ezt pedig nem teheti az Egyesült Államokban, mert túl késő lenne. Addig kell cselekednie, míg a tervet végre nem hajtják. Ezért kér 15-20 napi haladékot, hogy a Gibraltárból Angliába menjen s visszatérve folytatná útját a Mississippire az Egyesült Államokba. Kéri ezt abban a tudatban, hogy sem a Kongresszus határozataiban sem a kormány intézkedéseivel nem áll ellentétben.

Morgan még éppen Kossuth levelén tanakodik, amikor már újabbat kap tőle s ebben oly megoldást ajánl, amivel el lehetne kerülni az idővesztéseget. Hadd szálljon ki Marseilles-ben, reméli megkapja az engedélyt, hogy Franciaországon keresztül menjen Angliába. Marseilles-ből 5 nap alatt Londonba ér, ott ügyeit 7-8 nap alatt elintézi s mivel Marseilles-be érkezésük után 5 nap múlva lenne a Mississippire Gibraltárban, s mivel — amint hallja — Long kapitánynak ott legalább 7 napra van szüksége, hogy megegyezzen az előkészületeket az óceáni útra, majdnem előbb ott tudna lenni ismét, mint a hajó felkészül. Az egyetlen különbség, hogy ugyanazt az időt, amit különben a maga szempontjából teljesen haszontalanul töltene, ügyei intézésére fordíthatná.

Közben híre megy Kossuth jelenlétének és a lakosság este zenés tüntetést rendez, az egész öblöt kilivilégtetik, csónakok serege veszi körül a hajót, hogy kifejezzék iránta szimpátiájukat s örömlüket szabadulásán. A tüntetés nagy izgalmat kelt, a szárd kormány súlyosabb fellépényektől tart, aggodalmát közli William B. Kinney torinói amerikai ügyvivővel, aki azonnal értesítésbe lép Longgal és Morannal, hogy a hajó hagyja el a legsürgősebben az öblöt még mielőtt letelik az egészségügyi zárlat és Kossuthék partra szállhatnának. Így Morgannak szinte kapóra jön Kossuth javaslata, ezért utasítja Longot, hogy amint lehet, azonnal induljanak Marseilles-be, ott legyen Kossuthnak mindenben segítségére, hogy partraszálljon családjával s azokkal, akik elkísérik őt Londonba. A Gibraltárban pedig várja meg visszatérését, megtéve közben a szükséges előkészületeket az útra. Amennyiben nem sikerül Kossuth tervé, azonnal menjen velük Marseilles-ből a Gibraltárhoz, ott tegye le őket, hogy Angliába menjenek s várjon 21 napig vagy tovább visszatérésére. Mindenképen kérje azonban Kossuthot mielőtt elváltik tőle, hogy Angliába érkezése után azonnal értesítse mikorra várható visszatérése. Az utasításnak megfelelően a Mississippire 25-én elindul Marseilles-be annak ellenére, hogy a Génuból rendelt 300 tonna szén éppen akkor érkezik az öblöbe, amikor ők kifutnak.

Kossuthot ekkorra már nagyon elgyötíri a több, mint kétfétes hajdút, sokat szenved a tengertől, feleséggé még többet, s türelmetlen, hogy egymás után telnek a napok és még mindig nem bizonyos felőle, hogyan tudja megvalósítani angliai útjának tervét: Marseilles felé, szorongással teli várakozással tekint: megoldást hoz-e, vagy újabb komplikációkat. A szmirnai tapasztalatok, a special események után Long idegessége is kulminációhoz vezet: Marseilles nem kívánatos hely, tele

On the 10th day of September they embarked on-board, under a national salute from the Mississippi and with all the honors being paid by the officers and men on board of her, of which a most glowing account, by an eye-witness, has been published.

A Mississippire amerikai gőzcsónak fedélzetére véve Kossuthot és kíséretét, ágyújának sortűze közt elhagyja a szmirnai kikötőt.

minden nációból) való katonával, szélsőséges érzelmű kikötőmunkásokkal. Mindenképpen szerette volna kilékelni. Mi lesz, ha itt megjelenik Kossuth? S főleg mi lesz, ha nem kapja meg az engedélyt az átutazásra? Ráadásul nincs szene, Marseillesben pedig nehéz kapni, élelmiszert is be kell szereznie, ami ennyi ember számára szintén nem kis gondot jelent.

Ilyen feszült lelkiállapotban érkeznek meg Marseilles-be szeptember 26-án, pénteken este. Eleinte látszólag minden jól indul. Kossuth levelet ír De Suleau prefet-höz, kéri a Franciaországon való átutazási engedélyt, hogy Angliába mehessen, s ugyancsak ír John L. Hodge marseillesi amerikai konzulnak is. Leveleit Long megbeszélésből egy tiszttal a partra. Hodge előzékeny, maga megy a tiszttel a prefet-höz, partraszállási engedélyt kér Kossuthék számára. A prefet is szives, táviratot küld Párizsba az átutazás ügyében, mert Kossuthék útlevélét nem láttaozta a francia hatóság Konstantinápolyban. Hodge kérésére s garanciájára némi vonakodás után a partraszállási engedélyt is megadja Kossuthéknak. A konzulnak láthatóan imponál is az előkelő, híres idegen, másnap este társaság van a prefet-nél, arra gondol, hogy majd bemutatja a fogadáson, nyilván szívesen akarja vele emelni. A tiszttel együtt ő is csónakba száll hát, hogy maga közölje a partraszállási engedélyt Kossuth-tal s elkísérje őket egy szállóba, ahol kipihenhetik az út fáradalmait. Azonban csakhamar felborul minden. A prefet megkapja a választ Párizsból: merev elutasítás. A válasz a prefet-t nyugtalanító és óvatossá teszi, nyilván fél feleleteseitől, ezért a hivatalos formák szigorú betartásával Hodge-val közli a választ nem pedig Kossuth-tal, akit de jure amerikai hajón lévőnek tekint. A levelet Hodge késő este kapja meg s vasárnap reggel személyesen viszi Kossuth-hoz. Kossuth értesülve a válaszról, elhatározza, hogy visszatér a hajóra, mert sokba kerül a szálloda. Közben a kormány elutasító válaszának híre megy a városban s mire Kossuth visszatér a hajóhoz Hodge becslése szerint 3000-4000 emberből álló tömeg várakozik a parton, a hajó körül csónakok, hazafias dolgokat énekelnek, Kossuth-ot és az Egyesült Államokat éltetik. Este pedig a város egyik kávéházában három uniformisban lévő magyar tiszt körül támad csoportosulás, a tömeg birtokba veszi a kávéházat s a rendőrség egy

hátsó ajtón vezet ki a magyarokat, hogy elejét vegye a további tüntetéseknak. Ertesülve az eseményekről a prefet azonnal levelet ír Hodgéhez s kéri, közölje Long útján a Mississippit utasaival, hogy kénytelen visszavonni a partraszállási engedélyt, mert „az esetleg veszélyt jelenthet a köznyugalomra”. Hodge ennek megfelelően hétfőn levél útján értesít Long-ot a prefet elhatározásáról. A prefet még aznap este sürgősen kéri Hodgét s annak nagy megdöbbenésére közli vele, hogy a People nevű baloldali lap ieközösbe Kossuth átutazást kérő levelével együtt az ő hozzá írott levelét is, melyben a kormány válaszárol értesíti, s az ügyről írott kommentárjaiban az újság hevesen támadja a kormányt. Bajban van a prefet, nyilván fél, hogy a kormány megfeddi a történetekért s közli a konzullal, hogy ha valaki az utasok közül elhagyja a hajót, azonnal letartóztatja. Bajban van a konzul, úgy érzi nem lett volna szabad Kossuth-nál hagynia a prefet levelét, az ügy kinos helyzetbe hozta a prefet-vel szemben s talán még attól is tart, hogy további szolgálata lehetetlenné válik a városban. Long-ot leveleiben tájékoztatja s arról ír, hogy a történetek kompromittálták őt és az amerikai lobogót. Kéri, hogy a legszigorúbban hajtsa végre a prefet rendelkezését s kérje Kossuth-ot, hogy ne küldjön további közleményt a People-nek. Bajban van Long kapitány. Úgy érzi, hogy amitől mindig félt, az most bekövetkezett: kompromittálódott az amerikai zászló s mi lesz még ezután... „Óh, csak itt hagyhatnám ezt a kikötőt” írja Hodgének s biztosítja, hogy „ez a legkellémetlenebb szolgálatom, ami eddig volt s kívánom hogy Isten szabadítson meg tőle minél hamarabb.” Kossuth is tele van keserűséggel: provokációnak veszi a francia kormány magatartását, szózatot intéz Marseilles népéhez, hogy megköszönje a szimpátiát és biztosítsa őket, hogy nem a francia nép, hanem csak kormánya felelős kérésre elutasításáért. Keseríti a prefet rendelkezése, aminek következtében ismét fogolynak érzik magukat. Úgy érzi joga volt a levélletettségére szerint cselekedni, mert az ő kérésére volt válasz, neki szót, ha nem is neki címezték. Amikor pedig Long mintegy annak igazolására, hogy ime indokoltak voltak aggodalmi, felovassa előtte Hodge levelének a zászló kompromittálására vonatkozó szakaszát, felháborodása szinte nem ismer határt: ez túl súlyos vád ahhoz, hogy némán tűrje, a kormány és az amerikai nép elé viszi az ügyet, mond-

ja Long kapitánynak s leveleiben kijelenti, hogy meg akarja szabadítani a kinos helyzetből, amit a hajón való jelenléte okoz s kéri tegye őt partra, ahol akarja, a legelső adandó alkalommal. — Egyetlen vigasztaló körülmény, hogy a szelénés jobban halad, mint remélhet volt s október elsőjén végre elhagyják Marseilles mindnyájuk nagy megkönnyebbülésére.

Marseillesből való távozásuk előtt Long még jelen a történetek Morgan-nak, aki válaszában nagy higgadságról tesz bizonyosságot. Véleménye szerint a prefet levele, melyben a kormány elutasítását közli, hivatalos dokumentum, válasz Kossuthnak s a konzul nem jár volna el helyesen, ha nem adja át neki. Ha Kossuth úgy döntött, hogy nyilvánosságra hozza, ezt joggal tehetett anélkül, hogy ezzel a legkisebb mértékben is kompromittálhatta volna akár a zászlót, akár Hodgét-aká, pedig Long-ot magát. Azt nagyon meg tudja érteni, hogy a válasz megjelenése alklamirozta a prefet-t s azt is elhíjzi hogy a prefet a publikálás elteltésével hűen fejezte ki kormány véleményét. Azonban ilyen levelezést nem lehet bizalmasnak tekinteni, és ha publikálása által az francia kormány úgy tünik a világ előtt, mint aki még egy néhány cseppet ad a keserű pohárhoz, amit az elnyomott magyarok kénytelenek voltak olyan mélyen klnni, ezért egyedül csak a kormányon a felelősség s ugyanez áll a Kossuth körüli demonstrációkra is, amik a kormány magatartásának természetes következményei voltak.

Október 5-én érnek Gibraltárba, s Long azonnal megkezd az előkészületeket az óceáni útra, Kossuth pedig különféle megoldásokkal próbálkozik, hogy minél hamarabb Angliába menjen és még úgy visszaérjen, hogy a Mississippit megvárhassa. Közben láthatóan mindenki idegel megnyugszanak s amikor kiderül, hogy a rossz hajóösszeköttetés miatt november 18-a előtt nem tudna visszaérni Gibraltárba s így sokkal egyszerűbb midnyájuk számára, ha Angliából egyenesen New Yorkba megy, békésen s egymás iránti kölcsönös megbecsüléssel válnak el.

A Mississippit elindul New Yorkba, Kossuth meg egy postahajóval Angliába, ahol végül is november 20-ig marad s december 4-ről 5-re virradó éjjel érkezik a Humboldt nevű gőzessel az Egyesült Államokba.

Kossuth Lajos partraszáll Staten Islandon.

A

KOSSUTH JUBILEUM ANGLIÁBAN

A Macartney professzor elnökléte alatt működő BRITISH-HUNGARIAN CHRISTIAN FELLOWSHIP október 29-én, Kossuth Londonba érkezésének 100 éves évfordulóján tartotta az Angliában élő magyarság és angol barátai részvételével Kossuth jubileumi ünnepélyét. Előzetes tény, hogy Angliában sohasem fogadták nyilván lélekéből fakadó szeretetteljes lelkesedéssel külföldi államférfit, mint annakidején a szabadság bajnokává avatott Kossuth-ot fogadták. Az osztrák és az orosz elnyomás üldözöttjét magásra emelte az angol nép és ezzel is ékeken bizonyította, hogy a szarnokság eltiprotja mindig otthonra talál ott, ahol szabad emberek élnek a világon. Az a szomorú tény, hogy a magyar nemzet na is történelme egyik legnagyobb megröböltetésén megy keresztül és ugyanakkor Londonban az angol közélet számos előkelősége bizonyoságot tesz a Kossuth jubileum alkalmából a magyarság szabad, független jövőjébe vetett meggyőződéséről, bátorítást kell, hogy nyújtson a rab országban élőnek és a világ minden tájára szétszóródott magyarságnak ma épp úgy, mint Kossuth idejében történt.

Veress László elnök mutatta be az ünnepély közönségének a szónokokat, úgymint Sir Arthur S. Comyns Carr-t, a közismert nagylelkű angol liberális jogtudóst és politikusát, a magyarbarát A. J. Langford-Holt fiatal konzervatív képviselőt és a szocialista légköréről is nevezetes London School of Economics közszereplő álló professzorát, K. B. S. Smellie-t valamint a westminsteri katedrális kórusának v. tagját és megbecsült előadóművészt, Douglas Smith-t.

Először a Fellowship elnöke, a nópokban az edinburghi egyetemre nyilvános rendes tanárrá kinevezett C. A. Macartney üdvözölte magyar és angol nyelven a megjelenteket és különösen az angliai magyarság összefogásának jelentőségét hangsúlyozta közvetlen szavakkal. „Kossuth éleslátásának egyik legkézzelfoghatóbb bizonyítéka az a több alkalommal kifejezésre jutott meggyőződése, hogy a leigázott európai kis népeket csak az angolszások esetleges fellépése fogja megmenteni” — mondotta többek között a professzor.

Sir Arthur Comyns Carr beszéde bevezetőjében leszögezte: „Tragédia, hogy akkor, amikor elég erősek voltunk, hogy szembeszálljunk Oroszországgal a magyar szabadság eltiprása miatt, akkor nem tettük ezt meg. Alig néhány évvel azután sokkal kevésbé érdemes úgyben pedig harcoltunk az osztrakkal.” Ezután Kossuth federalista jertve méltatta a hozzáátte, hogy meggyőződése szerint ez az egyetlen megoldása a középeurópai problémának, majd így folytatta: „A történelem új formában újra ismétlődik. Oroszország újra a szarnokság új formáját kényszeríti Magyarországra és a többi kelet-európai népekre — bár most a kisebbbék uralomra jutottasával. Feltűnő és megmondandó, hogy oly

kevés tényadat jut nyilvánosságra ezzel kapcsolatban a mai szűkreszabott sajtóban vagy más hivatalos forrásból — mondotta a nagylelkű angol jogtudós, majd így fejezte be megzörgő beszédjét: „Remélem, hogy a jövőben nem fogunk eléledkezni a hivatalos tárgyalásokon a tömeges deportálásokról, a rabszolgarendszerről és a tömeggyilkosságokról, amelyek a kommunista világ szégyenteljes eseményei. Nem szabad papírhalmait csinálni az emberi szabadságjogokból Kossuth utódi, bátorságukkal és hősiességükkel, melyekkel ellentállnak a bárholon jövő szarnokságnak, megérdemlik elismerésünket és támogatásunkat — hisz, hogy bennük az O szelleme él tovább.” (A nyilatkozatból pár órával később már idézett a Daily Telegraph)

Ezután Douglas Smith és Elizabeth Kendall, az angol rádió tengerentúli szolgálatainak két lelkes magyarbarát tagja a londoni magyar körussal együtt az „Elindultán szép hazámból” kezdetű dalt adták elő. A dalt, és a híres Kossuth nótát erre az alkalomra W. A. Whitney v. budapesti kultúrattárs angol nyelvre is lefordította, azért ezáltal is halás elismerés illeti.

A. J. Langford konzervatív képviselő beszédében kiemelte, hogy meg van győződve afelől, ha Kossuth ma élne, az első között lenne a magyarság harcának a vezetésében, majd a következőket üzenté a rabságban sanyúlódó és a szabad világban élő magyarságnak:

„Az igazi Magyarország barátjának tartom magamat és a jelenleg Magyarországon élő barátainknak üzenem, hogy a szabadság féltője ma is világit és itt van a kezünkben Angliában. Legyetek bátrak és türelmesek magyar barátaink, mert előjön a nap, amikor együtt fogjuk tartani a szabadság fátykáját Magyarországon és ekkor mindnyájan ott leszünk.”

Lord Kossuthról írt költeményét szavalta el ezután Douglas Smith, majd a hagyományos Kossuth nótá előadása után a jubileum magyar szónoka, Sztankovych Viktor a közismert publicista, diplomáciai kommentátor, megkapó beszédében a számozott Kossuth-ot méltatta és példaként állította a mai magyar emigráció elé. Nagy elismerést kapott az a kijelentése, hogy a dunavilgyi népek federációjának első sorban a megértésen és a türelmen kell alapulnia.

Smellie professzor a Kossuth korabeli angol társadalmi helyzettel foglalkozott és ő is hangsúlyozta, hogy az európai kis népek szabadságát az angolszás népeknek kell biztosítani, amint azt elvárják tőlük. „Az angolok jóleső érzéssel emlékeznek arra, hogy országuk mindig az üldözöttek menedéke volt. Igaz, hogy elszigetelték vagyunk bizonyos tekintetben, de ez nem akadályozott meg bennünket abban, hogy szívünk együtt dobbanjon azokéval, akik tőlünk távol is a szabadságért küzdenek” — mondotta a professzor.

Az ünnepség után szerény fogadás volt az angol vendégek tiszteletére és mindenki magával vitte a Fellowship ajándékát: egy erre az alkalomra nyomtatott Kossuth emléklapot. A rendezők minden angol laphoz eljuttatták külön sajtóismertetőjüket és a lapok megbízottján kívül a BBC közép-európai osztályának a vezetője és több képviselője is megjelent és a Free Europe londoni tudóstíval együtt hangfelvételeket készítettek. A Kossuth jubileummal eddig a Times, Manchester Guardian, Daily Telegraph, Economist, Time and Tide, East Europe és az Evening Standard foglalkoztak, s többen az ünnepélyt is méltatták.

A rendező egyesület, amely a napipolitikai, felekezeti és társadalmi ellentéteken felül emelkedő becsületes magyar összefogásnak szép példája, eddigi munkája alapján úgy látszik máris nagyobb szabású Angol-Magyar Társasággá fejlődhetik.

A halhatatlan száműzött

(Az alanti cikket az Amerikai Magyar Szövetség bocsátotta ki Kossuth amerikai útjának 100. évfordulójával kapcsolatos kiadványai sorában. Szerzője 1935-161 1942-ig amerikai magyar újságíró volt; 1942-161 1945-ig a U.S. Office of Censorshipnél, majd itthon és tengerentúl az Office of Strategic Services-nél szolgált. Szépirodalmi és történeti munkái jelentek meg angolul és magyarul. 1946. óta Washingtonban külügyminisztériumi osztályvezető.)

Mi volt Kossuth titka?

Honnan fakadt az a rejtélyes varázserő mellyel a magyarságot megbűvölte s örökkön-örökre magához kapcolta?

Nagy ellenfele, Széchenyi, akit ő maga nevezett el „a legnagyobb magyar”-nak, titáni erejű, a döbbenetes mélységű gondolkodó volt; mégsem válhatott örök magyar álmok örök lovagjává, népe atyjává. Nem testesíthette meg a nemzet legbensőbb sóvárgását és hangozta nem halott az ezereztizedes magyar ember szívének mélységéig. Az a tükör volt ő, melyben a lakosság magyarság megláthatta a Nyugatnak s a nagyvilágnak az értelem sugarai által lóvált képét, míg Kossuth inkább az, melyben a Nyugat s a nagyvilág az ismeretlen magyarság lelkét pillantathatta meg. A történelem elemzésének bölcs alkémistái, a diplomáciai papok, írástudók és farizeusok, gyakran mondják, hogy Széchenyi a realista, Kossuth az idealista. Így, egy-egy vonással, egyikük sem rajzolható meg. Ad nyagok ahhoz. Ha azonban Széchenyi olyan, aminek lennie kellett volna a magyarnak, Kossuth pedig olyan, aminő a magyar volt s aminő voltaképp mindig is, nem Kossuth-e az akiben egy sajátos magyar realizmus legkielelítőbben öltött formát?

A magyar hajlammak, lelki alkotnak és vérmérsékletnek Kossuth felett meg legjobban, mert egyénisége a hős, a látnok és a költő alapeleméből képződött; mert vezér, próféta és álmódó volt.

Amerikai látogatása századik évfordulójának ünnepelekor visszatér az elbukottságában is diadalmas szabadságharc útjának minden emléke. Ehelyütt, kevésbé ismert epizódokat írt, inkább a későbbi, a legkésőbbi Kossuthra vessünk pillantást.

A VÉGSO SZÁMADÁS

1893. október 14-én a „turini remete” fogadta a londoni Standard egyik levelezőjét, Silas W. Farrell-t, aki aztán beszámolót küldött lapjának a Kormányzóval folytatott beszélgetésről, majd levelet írt személyi benyomásairól feleségének. Ez a levél 1893. október 13-án kelt. (Az 1890-es években a Farrell-család eljutott Lord Rothermere-hez; a lord titkára, Ernest Outwaite, megmutatta Harsányi Zsoltnak, aki lemásolta s egy ízben alkalmat adott nekem arra, hogy saját számomra lemásoljam a szöveget.) A tudósító többek között így írt:

„Amikor búcsút mondtam, Kossuth úr így szólt hozzám: „Keserű tapasztalataimmal megérett maradtam. Magyarkor az ember vagy sir szőlen áll és végső számadást készít a végeredményre mindig kedvezőtlen. Kérdezzem magam, vajon érdemjes volt-e életem. Csak az a vigasztal számomra, hogy mindig teljesítettem kötelességemet.”

AZ UTOLSÓ SZAVAK

Ot hónappal később költözött a nagy száműzött a halhatatlanságba: 1894. március 20-án este 10 óra 55 perckor lény el, hat napi szenvedés után.

A halálos ágy körül jelen voltak fia, nővére, titkár, Giorgio nevű olasz inasa. Ott volt Figyelmissy ezredes gr. Benyovszky Sándor és felesége (utóbbi később ötévesen Kossuth Ferenchez ment feleségül), gr. Károly Gábor, Helfy Ignác, Eötvös Károly; ott voltak Ambrozovicsék, Meszlényiek, magyar, olasz, francia újságírók, ott volt Márkus József is, Budapest alpolgármestere.

Március 19-én az orvosok, Borsalo professor és Dr. Basso, fájdalommal közölték, hogy a Kormányzó meghalhatetlen.

Dr. Basso, aki rajongott Kossuthért s aki évek óta bizalmas barátai közé tartozott, 1894. március 28-án, tehát már Kossuth halála után, beszédet mondott a torinói garibaldiista klubban s a beszédről összefoglalót közölt a klub kis folyóiratára. Eszerint március 19-én délután két óra körül a nagybeteg így szólt nővéréhez, Lujzához: „Fáj, hogy hontalanul kell elszáznulnom.”

Nővére így felelt:

„Te vagy a legnépesebb magyar!”

Kossuth lehagoltan mondta:

„Ezt csak a te hiúságod tartja.”

Másnap már agonizált, senkit nem ismert meg. Délután fél háromkor megmozgította fehér hálósapkáját s ekkor fia, Lajos Tivadar, az ágyhoz lépett:

„Mi vagyunk itt, fiad”, mondta.

Inasa kérlette:

„Édes jó uram, vegyen lélegzetet...”

Kossuth azonban nem szólt többé.

Este titkára, Aulich, és Dr. Basso, együtt jelentették a várakozóknak:

„Meghalt... E morte...”

Giorgio, az inas, hangosan zokogott: „Il generale e morte!” (Kossuthot „tábornok”-nak szokta nevezni, mint általában a torinói lakosság.)

Figyelmissy ezredes letartogtatta az utcára, nekidőlt a ház falának és jajveszékelt, mint akinek a fájdalom esztét vette. Olasz csoportok, melyek már 24 órája szorongtak a ház előtt, halotti dalz kezdtek énekelni. Megkondultak a közeli templomok harangjai.

Nemsokára megérkezett a torinói polgármester, majd pedig a prefektus, aki a király és a miniszterelnök részvételének kifejezésével volt megbízva.

A március 28-i gyászmenetben 300.000 ember vett részt, garibaldiista veteránokkal az élen — és este kilenckor indult a különvonat, melyen a halott Kossuth Lajos hazatért Magyarországra.

KOSSUTH KÖNYVEI

A huszas évek végén láttam Kossuth torinói könyvtárát a budapesti Nemzeti Múzeum kéziratárának egyik folyósóján.

(Jegyzeteim szerint 4322 kötetből állt a gyűjtemény, melyet Kossuth életének utolsó éveiben 10,000 forintért vásároltak meg egy Eötvös Károly által kezdeményezett gyűjtés eredményeképpen.)

Kossuth eredetileg 1530 kötetet érkezett olaszországi származásúba, amit onnan tudunk ilyen pontosan, hogy akkor minden könyvét sajátkezűleg katalogizálta egy Könyv Lajstrom-ban. Univerzális műveltségű, gondosan pallérozott szellem eledelei voltak ezek a könyvek, melyeket szeretett is melyek között alig akad olyan, amit gyakran ne forgattat s legalább helyenkint aláhúzóskálal el ne látott volna.

Kossuth könyvei a következő tudományos és irodalmi területek képviselték magyar, német, francia, olasz és angol nyelven:

Bölcsészet; Nemzetgazdaság; Vallástörténet; Államtudomány; Történelem; Nemzetközi jog; Néprajz; Vegytan; Csillagászat; Statisztika; Orvostan; Növénytan; Földrajz; Szépirodalom.

A szépirodalmi művek többek közt a következők voltak: Dante, Shakespeare, Walter Scott, Byron, Beranger, Rabelais, Victor Hugo, Schiller, Tasso, a Kisfaludyk, Vörösmarty, Petőfi, Jósika, Kemény, Jókai.

PERESKEDÉS A CSALÁDI LEVÉLTÁR KÖRÜL

A sokszáz értékes oklevelet és különféle iratokat tartalmazó Kossuth-levéltárat a család egyik mellékága őrizte 1894-ig, amikor is Thaly Kálmán közbizárasa lötytán a gyűjteményt Kossuth Ferenchez került. Ő azután örök letétként átadta azt megőrzésre a Nemzeti Múzeumnak.

A Kossuth-család túróci férfitagjai (Lajos, Károly, Sándor és Viktor) nem nyugodtak bele Ferenc e rendelkezésébe és visszakövetelték a családi kincset. Mint-hogy azt se a Nemzeti Múzeum, se Ferenc nem volt hajlandó visszaadni, 1911-ben perre került a dolog.

Két évig folyt a pereskedés a törvényszéken. Kossuth Ferenc azzal védekezett, hogy az iratokat nem a felperestől, hanem Kossuth Rezsőtől kapta s a család tulajdonjogának fenntartása mellett helyezte el azokat, mint az egész család tulajdonát képező ereklyéket, örök megőrzés végett a Nemzeti Múzeumban. Így akarta megmenteni a gyűjteményt a megsemmisítéstől, elajándékozástól és — az egerektől, amelyek nyomai már láthatók voltak számos iraton.

A perben 1913. decemberében ítélt a törvényszék. Kötelezte a Múzeumot arra, hogy a családi levéltárat a hozzátartozó levelesládákkal együtt a felperesnek tizenöt nap alatt adja ki. Az ítélet érdekes megokolása egészen a Werbőczy-féle Hármaskönyvig megy vissza annak a kérdésnek eldöntésében, hogy mely vagyon tárgyakat örökölhet csak a fűvér. A Nemzeti Múzeum úgynevezett örökletelvé néve semmiféle más jogforrást nem talált, min a múzeumi szabályzatot; a Múzeum nem védekezhetett azzal, hogy nem szült köteles kivizsgálni, jogosult volt-e a letévre arra, hogy bizonyos tárgyakat letétbe helyezzen. A letéteményes az olyan tárgyat, melyet jogtalanul helyeztek el nála, általános jogelvek alapján köteles kiadni a jogosultnak — és ezt a törvényszék el is rendelte.

BÜCSÜ AMERIKATÓL; LEVÉL AZ ELNÖKHÖZ

Kossuth száz évvel ezelőtti amerikai útjának talán legerőteljesebb dokumentuma az a levél, amelyet 1852. január 12-én sajátkezűleg írt Millard Fillmore-nak, az Egyesült Államok elnökének.

A szöveg méltón képviseli a Kormányzó angol nyelvtudását. Bátran megköcköztatható az a kijelentés, hogy soha magyar ember olyan jól még nem tudott angolul, mint Kossuth. Két tantómestere volt: a Biblia és Shakespeare. E mestereleit a börtönbene vett leckéket a szabadságharc előtt. Megérthető az a határtalan elragadtatás, mellyel szónoki és írói kifejezőerőjéről angol és amerikai kortársak nyilatkoztak. Ma az időszerűség közül csak Churchill megismerhető kifejezőképességű és szókincse hasonlítható Kossuthéhoz erőben, drámaiságban, a súlyos szavak választékoságában, a gondolatok mesteri szövevényében.

Többek közt így írt a búcsúlevelében:

„Noha mérhetetlen fájdalom vesz erőt rajtam annak a szomorú hírek vételére, mely, ítéletem utolsó perceiben érkezett hozzám: hogy szerették és tiszteltémrelmő édesanyám szíve megszakadt az osztrák Ház által családomra mért kegyetlen megújuló üldöztetés során, mégsem hagyhatom át a fővárost úgy, hogy formális, de őszinte elismeréssel ne adjam mindama emlékezetes megtiszteltetéseknek, melyekben oly nemeselekben részesítettek... Az európai földrés elnyomott nemzeti... vigasztalást fognak találni ezekben a megtiszteltetésekben, melyekben részem volt, gyakorlati bizonyosságot látva azokban arra nézve, hogy e nagy Köztársaság legfőbb tisztviselője valóban hű szószólója népe érzelmeinek és hogy szívesen egyetértésre talált e dicső ország felvilágosult törvényhozásában akkor, amikor hivatalosan kijelentette, hogy az Egyesült Államok nem maradhat közönyös olyan esetben, amikor idegen ország kárhatalma a közvélemény elfojtása és a szabadság szellemének elnyomása céljából bármely országban megmozdul. Ez a nagylelkű kijelentés, melyet oly szívesen megnyilatkoztok hozzám, így fog az emberiség történetébe kerülni, mint tiltakozás a nemzetközi jogrend örökörvényű elvei részéről azoknak erőszakkal való megsértése ellen. Népem millióit új remény és bizalom fogja eltölteni, amikor megtudják, hogy milyen kedvezményekben részesült számított főnökük a nagy nyugati köztársaság részéről, Magyarország igaz ügye igazságos voltának elismeréseként.”

Igy magyarázta Kossuth Lajos az ő amerikai utazásának igazi értelmét és jelentőségét.

Amikor ezeket a sorokat papírra vetette, már régebben visszhangzott keresztül-kasul az országban mindaz, amit megannyi helyen oly ellenállhatatlan erővel fejtett ki. Alapelveinek mélyeségs igazságát szót estendő sem változtatta meg például amit az orosz zsarnokságról, a demokrácia elnyomásáról, valamint Amerikáról, mint a letiporlatkó végső reménységéről elmondott, az mint mai és ma követségét tétel jelenhetne meg a hírlapok hasábjain a szabad világ népeinek nevében.

„A szabadság egyetemének tudós doktora” — Emerson nevezte így Kossuthot — 1852. december 18-án a brooklyni Plymouth templomban szinte a megszállottak szenvedélyével hirdette az igazi szabadság fogalmát, az igazi önvédelem jogát:

„Vannak, akik magukat a béke híveinek nevezik s bármi áron való békét követelnek. Dehát béke-e a jelenlegi állapot? Béke helye-e a vesztőhely? En nem hihetem, hogy a Mindenható ilyen békére gondolt, amikor a világot megteremtette!”

Mintegy utószó ez ahhoz a gondolathoz, melyet egy-néhány hónappal előbb, 1852. május 11-én Concord, Mass.-ben elmondott szónoklatában fejtegetett:

„Vagy újjáépíti Amerika az Óvilágot, vagy az Óvilág állapota tönkre fogja tenni Amerikát.”

Száz estendő telt el, de ma is itt tartunk; Kossuthnál tartunk.

Amerikai mese

Volt egyszer egy ember. Magyar ember. Szabolcsból való. Szegény volt, mint a közmondásos templom egere. De fiatal volt és elszánt. Elhatározta, hogy neki lesz a legszebb háza a faluban, legszebb tagja a határban. Ehhez pedig nem elég megállani az elhatározásnál. Vette hát a tarisznyáját s világgá indult. Haruban sült pogácsát sem volt aki készítsen neki. Legfeljebb a kapufélfának mondott, ha ugyan mondott, búcsút.

Ment, mendegélt hetedhét országban keresztül, hol busan, hol fűtűrészve. Elért az Óperenciás tengerig. No most mit csináljon? Kapta-fogta magát s felkészkedett egy ott horgonyzó hajóra. És mert a hajókon szerették akkor az elszánt fiatalembereket, — még ha magyarok voltak is azok, — munkát adtak neki. Lefutótte jegyének árát egészen New-York városáig. De ott sem telepedett meg. Megkereste a nyugat felé futó vasúti sínek s felkapaszkodott egy tehervonat útközéjére.

Három nap és három éjszaka rázta magát, amíg csak Clevelandig nem ért. Csak erről az egy városról hallott s erről is csak annyit, hogy ott egy falubelle dolgozik. Nem beszélte az új országot nyelvét, de mert magyar cizmát s labjait viselt, jó lelkek hamar elgazdították a Buckeye-road felé.

Késő este volt, mikorra a földet megtalálta. Megosztotta azzal utolsó darabka madárjátta, idő nyújtotta hazai szalonáját s másnap jókor már munkába állott.

Aztán vagy tíz esztendőig kenyeret frustkólt, pirított szalonát ebédelt s lebbéncset vacsorázott. Odaát Szabolcsban azonban felépült az a bizonyos ház. Sőt föld is került mellé. Nem sok annak, akinek több van, rengeteg annak, akinek azelőtt semmije sem volt. Kezeken ötven hold.

Már épen visszafelé készülődött a szabolcsi ember, hogy meglakja házáit, megkísértsa földjét, amikor 1914-t írtak. És jött az első négy esztendő háború. Itt ragadt a szabolcsi ember, túl az Óperencián, most már feleségestől együtt. És amikor mehetett volna, nem akart menni a szabolcsi ember abba a csonka országba,

Nem haladtunk volna semmit?

Ellenkezőleg, nagyot haladtunk. Már majdnem utolértük Kossuth Lajost . . .

★

A honalapító Árpád hőroszi alakjára büszkén tekint a magyar? István királyt áhítatos tisztelet és szeretet övezi; László az ifjú óriásnak, a tisztalelkű bajnoknak megtestesülése; Lajos a nagyboldogságú és nagyhatalmú uralkodó klasszikus példája; Mátyás a legnépszerűbb koronás vezér, a népi király, aki a népből való s akit a nép magának követel; Rákóczi ragyogó romantikus hős, a nép lovagja.

Atya azonban csupán egy volt s csupán egy van a magyar nemzetnek: „Kossuth apánk”, akinek fejére a magyar ember fohásza szerint, „annyi áldás szálljon, ahány csepp csak esik rája” és aki ha üzen, „mindnyájunknak el kell menni”.

ahol olyan kevés volt a föld, s olyan sok az évő szához. Dolgozott, s csak dolgozott tovább. Valami csodára várt.

Csuda ugyan nem jött, de jött 1941. és az újabb száznyú négy esztendő. És utána a nagy felszabadulás. Olyan nagy, hogy ágyúval verte szét a régi falut s a harapta még a templom tornyát is. Csak a meszekezt szabolcsi ember házáit kímélték meg otthon, de az a négy esztendő itt vette el tőle életének párját.

Hová menjen a szabolcsi ember feleség nélkül? Elfoglalja-e a házat, ahová százak szeretnének menni. Elfoglalja-e a földjét, amire százak áhítoznak? Amikor meg az eklézsiától is elvették azt a pár holdat, amiből pap, tanító, haragosa a kenyerét kapta?

Fogta magát a szabolcsi ember s munkában nehezítve kezének írgé betűivel, ékes szerénységgel, megírta rá a papjának, hogy bizony ő azt a kis épületet az Anyaszentegyháznak adja. Hogy legyen miből megépíteni a szentélyt. Jött Istenháza, legyen miből zoltárra tanítani a gyermekeket, legyen azoknak is harapnivaló, akik a leggyorsabb Dút szolgálják.

Írta, hogy még csak meg se köszönjék. Mert abból, amit ő is kapott. És attól kezdve úgy élt meg a szabolcsi ember, mint a kezdet kezdetén. Csak dolgozott, mindig csak dolgozott. Pihenés az este vasárnap volt, magyarok között, testvéri módon, magyar templomban, lehetőleg ott is az utolsó padok valamelyikében.

Történt aztán, hogy amerikai eklézsiája is új templom építésére szánta magát. Még pedig nem is csak imlyen-olyanra. Nagyra, szépre, az ósdi hitérem méltóan. Ehhez pedig pénz is, sok pénz is kellett. Vették keddek hát a jó hívek a maguk tiszteivel, százaival, söt ezreivel is. Ki mennyit, ki mire adjon, kinek hová kerüljön a neve. Az ablakra, a padokra, a katedrálisra vagy a harangra vagy tán még az Úr asztalára is!

A szabolcsi ember nem vetődött. Egy szép vasárnapon azonban, tisztelet után, oda szerénykedett a papjához s csendesen csak annyit mondott, hogy ő is adni akar valamit az építkezéshez. És átadott egy csekket. Közönséges banki csekket, amiből millió meg millió van forgalomban. Semmi szép nem volt azon, csak egy szám: 10.000 és egy furcsa horgos S betű, ami a dollárt jelenti . . .

A pap csak ámult-bámult, mint aki nem híhet a szemének. Talán még a csekk valódiságában is kételkedett néhány tűző pillanatig. Megköszönte aztán szépen s meg is kérdezte nyomban: mit kíván ellenében, mire írják a nevét? „Semmit az egy világon, tiszteletes uram, — mondotta a szabolcsi ember. Még nyugta se kell. Az én nevem ott van a csekkben, ott lesz az egyházé is, ha elfogadják. Ne hírdesse a nevemet se, mert én ezt az Isten dicsőségére adtam, nem a magaméra.”

És ekkor melegen megrázták egymás kezét. Szótlanul mosolyogtak, csak épen a szemük szaladt tele könnyel. Valahol azonban Valaki mégis csak felírja a szabolcsi ember nevét. Fel, egészen bizonyosan . . .

Mese ez, modern mese. Amerikai. Abból a keletről guesmolt országból való, amit Egyesült Államoknak neveznek. Ahol a szegényember semmire sem vetheti, ahol még a hitünket is a kapitalisták rabolják el, mint az istentelenek írják. Mese ez, de amerikai mese. Anniban különbözik csak minden más mesétől, hogy minden ténye tiszta zsinat igazság. Mert az ember neve, ime: Balsai Veres József, a papé Dr. Szabó István, s az épülő templom a clevelandi magyar reformátusoké.

Mindaz pedig történt az Ur 1949-edik esztendejében. Annak az Úrnak esztendejében, akie egyedül minden dicsőség.

Üdvözlőbeszéde Kossuth Lajoshoz

A világhírű amerikai költő és filozófus a new-
 englandi Concord városában a következő szavakkal
 üdvözölte 1852. május 11-én az odalátogató Kossuth
 rájost.

Uram! Az Ön számos nyitvamos látogatásának ki-
 gyereke volt — amelyet töretlen folyamatossága miatt
 egy hadjáratához hasonlíthatnék, — nem engedi meg,
 hogy hosszú időre feltartsuk Ont. E város lakói az
 egész ország népével osztoznak a bátorság és kitartás
 példájában. Ők is, mint honfitársaik, sóvárogna-
 koltokra, hogy lássák azt az embert, akinek rendkívüli
 elkesztülése cselekedeteinek tisztaságával és pompájá-
 val párosul. De minthogy városunk lakóinak az a privi-
 légium jutott osztályrészül, hogy egy, az egész or-
 zág történetében helyet foglalt megfontolt és egész or-
 zágunk minden záradokhelyét, amíg nem látta saját
 szemével annak a kis hídnek a romját, ahol egy ma-
 tonyi derék farmer megindította forradalmunkat.
 Ezért mi nyugodtan ültünk és vártuk Ont.

Es most szívből örülünk, Uram, hogy közöttünk lát-
 hatjuk. Mi sem értékeljük többre, mint Ön, a tapsokat
 és ünneplést, de arra kell gondolnunk, hogy most
 őseink sírjai itten hasonló lépésektől doboznak, min-
 valamikor az övék volt:

„A hatalmas fa a porból hozza a szabadság hang-
 ját.”

Uram! Figyelemmel kísértük az Ön újratámasz-
 kunkon keresztül. Megfigyeltük a különböző értelemeket,
 amelyekkel Ont fogadták és megjelezték azt a vál-
 tozatlan hangot és lélekjelenséget is, amely Ont jelle-
 mezte. Különbséget kívánunk tenni/lekinthetünk. Meg-
 akarjuk őrizni tiszteletünket a legnemesebb szár-
 mazás iránt. Örvendünk, hogy az Ön személyében
 olyan emberrel találkoztunk, akinek uralkata régen
 tűzben edződött s így edzetté vált minden fordulat
 esetére; olyan emberrel, aki a dicsőség szerencséinek
 hátsó szerelmese és keserebbe nem is értékelhető.

Közársasági elvünkhez tartozik az is, hogy a vé-
 lemények különbözőségeit előnynek tekintjük. Azt hi-
 szem, állíthatom, hogy ez ország népe előtt a rokonsz-
 zem értékesebb, mert idővel időre megállítja a pár-
 tok próbátelét. Nem vak hallám ez, hanem élő lé-
 lek, vetekedve élő lelkekkel. Minden kifejezésben
 más. Egy vélemény nem érvényesülhet, amíg ki nem
 próbálták. Amint láthatja, az a szeretet, amelyben
 résziesít érkehes befolyást nyert, indokait kiku-
 tatták, töretlennek és egészen bizonyult, elismert, tar-
 tot és minden felfogást magához fog ragadni.

Örömmel látunk, hogy semmi sem véletlen az Ön
 magatartásában. Láttuk, hogy Ön szervesen részévé vált
 annak az ügynek, amelyért sikraszáll. Ön a szabadság
 bajnokja, de a sorsé is. Feladatát nem Ön választotta,

hanem Isten és az Ön vezérszellemé. Ezért mi nem
 Önnek szándékozunk köszönetet mondani. Csakpán a
 szabadság angyalát látjuk Önben, amint országok és
 tengerek felett száll el, keresztezi a pártokat, nemze-
 tiségeket, magánérdekeket és sájtárságot, népeket vá-
 laszt ketté, ahova megy és csak a jót vonzza a maga
 oldalára. Félünk Uram, hogy népszerűvé növekszik
 hadd figyelmeztessük ennek a veszélyére. Eddig azon-
 ban minden országban és partban csak a sziv embereit
 nyerte meg. Nem tudom, de lehet, hogy még egy mil-
 lión is lesznek. S akkor hívánom, hogy legyen az Ön
 ereje egyenlő a népszerűségével. De emlékezzék Uram,
 hogy a világban minden nagyszerű és kitünő kisebb-
 ségben szokott lenni.

Tárol legyen tőlünk minden látszata a gyámkodás-
 nak; mi inkább kérhetnénk az Önét. Ismerjük a sza-
 badság laza állapotát, amelyet újra és újra meg kell
 erősíteni; igen, napról-napra, mert ez hasonló a ha-
 diállapothoz, mindig átsiklik azoktól, akik csak dicsé-
 kedni szoktak vele, azokhoz, akik harcolnak érte. És
 korunkban Ön a szabadságnak legelső katonája; nek-
 ünk kell sóvárogunk az Ön itéletéért. Kik vagyunk
 mi, hogy mi diktálhatnánk Önnek? Ön megayerie sa-
 ját ügyét. Mi csak megerősíthetjük azt. A dolgozó
 embereknek ez országa mint munkást üdvözlő Ont.
 Közársaságunk a közársaságot köszönti Önben. Csak
 ezt mondhatjuk: „Helyesen cselekedett, jól és hátsé-
 gen.” — Ön otthon aratta saját nemességét, mi is meg-
 adjuk Önnek a miénket, ahogyan az egyetemen mon-
 ják, ugyanazt a diplomát adjuk, de új vizsga nélkül.
 Minden szabályzatot felfüggesztünk ilyen óriási erény
 előtt. Ön bírását lehet a szabadság egyetemenek do-
 ktora; megszerezte magának azt a jogot, hogy a mi
 Washingtonunkat tolmácsolja. És én nemcsak minden
 nagylelkű amerikai nevében mondom, hanem a gon-
 dolkodás törvénye nevében is, hogy nem azok, akik
 a róla elvezetett városban élnek, hanem azok, akik
 szerte a világon az ő szellemében gondolkodnak és
 cselekednek, — jogosultak Washington eszméit hir-
 detni és magyarázni.

Uram! bármilyen ellenkezés jöjjön is az önzéstől,
 az egyenlenségtől vagy bárhonnak, gratulálunk Ön-
 nek, hogy megtanulta, hogyan lehet nyomort hatalom-
 má, száműzetést hadjárattá, pillanatnyi vereséget tar-
 tós győzelemmé változtatni. Ez új keresztahadjárt
 számára, amelyet Ön hallani akaró vagy nem akaró
 fülek előtt hirdet, megtörtént az amerikai fegyveres
 férfiak magvetése. Ön elmondta történetét az egész
 kontinensen, minden palotában, cölöphunyóhóban és
 préri-tanyán egyaránt. És amint Európa és Amerika
 partjai minden hónappal közelebb kerülnek egymás-
 hoz és politikájuk egy napon össze fog vegyülni, a
 krízis elérkezése mindnyájunkat kioktatva táll Ma-
 gyarország jogai és sérelmei tekintetében, egyszer-
 mind késsen szabadságáért.

Magyarország a világban

Bizom szülőföldem jövőjében, mert tudom, hogy méltó a jövőre és az emberiség sorsának is szüksége van rá.

(Washington, D. C., 1852. január 7.)

Isten akarata teljesedik! A szív megszakadhat, de a kötelességnek eleget kell tenni. Helyünkön állunk akkor is, ha Európa nem viselkedik becsületesen velünk szemben. De azt remélem, hogy a földön egyetlen ember sem vádolhat meg arcátlansággal, ha itt, a szabadságnak földjén letérdelek és imámban Istenhez szállok: „Emberiségnek mindenható Atyja, nem fog a Te könyörületes kezéd megmozgatni egy hatalmat a földön, hogy megvédje a nemzetek jogait, amelyeket oly sokan megsértenek?” Ez imádság és semmi egyéb. Mi maradhat az elnyomottak, ha még imádkozni sem engedik?

(Washington, D.C., 1852. január 7.)

A vallásszabadságról

Protestáns vagyok nemcsak születésemnél, hanem meggyőződésemnél fogva is. Egy olyan nemzetnek vagyok alázatos tagja, amelynek többsége katolikus, és nemzetemnek nem utolsó dicsősége, hogy minden időben harcoltunk és véreztünk — katolikusok olyan odaadással, mint protestánsok — a vallásszabadságért. A protestánsok jogait és vallásszabadságát mindig erősen veszélyeztette és elnyomni igyekezett a Habsburg-ház. Ez a család mindig szoros egységben volt a jezsuitizmus szellemével, de a protestánsok vallásszabadságát mindig biztosították a magyar kurdok győzelme által kivívott szerződésük.

(Southampton, 1851. október 27.)

Bizsken állíthatom, hogy mint általában hazámnak az is egyik legszebb dicsősége, hogy a vallásszabadság eszméjéhez ragaszkodik, minden megkötöttség nélkül, mindenki számára. Így különleges dicsősége római katolikus honfitársainak, hogy nem maradtak le senki mögött a világban, egyrészt saját vallásukhoz való ragaszkodásukban, másrészt a többi féllel való türelmességben. Az osztrák dinasztia állandóan beleavatkozott a magyar protestánsok alkotmányos jogába; kik voltak azok, akik elsősorban küzdöttek jogaink mellett? Római katolikus honfitársaink! Dicsőséges látvány volt, szinte példátlan a történelemben, de a magyar protestánsok teljes mértékben méltányolták is ezt. Valamennyien inkább feláldozták életünket, vérünket és javaikat, semhogy megengedjük, hogy hajszálnyi sérelmet is szenvedjen római katolikus testvéreink vallásszabadsága.

(St. Louis, Mo., 1852. március.)

A demokratikus Magyarországról

Az önkormányzat elve oly erősen nyugszik a magyar léleken, hogy az sohasem fog megváltozni.

(Birmingham, 1951. november 12.)

A magyar nép sokszor kockáztatta életét a szabadságért és függetlenségért. Egykor honunk volt, ma nincsen. Egykor alkotmányunk volt, amelyet három évvel ezelőtt Isten segítségével arisztokratikusból demokratikussá változtattunk, ma egyáltalán nincs alkotmány Magyarországnak. Egy despota család mint egy juhnyáját ragadott el bennünket. Sajtószabadságunk volt. Nincs tizenkilenc éve, hogy harcolni kezdtém és három évet börtönben is töltöttem érte, de elnyertük az emberiség nagy jogát: a gondolatok szabad kifejezésének lehetőségét. Egyenlő védelmet biztosítottunk minden vallás számára, most egyformán nyomják el mindet.

(Baltimore, Md., 1851. december 27.)

Kossuth Lajos 1851-ben.

A független Magyarországról

Arra az elhatározásra jutottam (a debreceni trónfosztó nemzetgyűlésen), hogy vagy eltűri nemzetem az élete ellen irányuló halálos csapást, vagy pedig, ha nem vagyunk elég gyávák, indokolatlan lenne ez az öngyilkosság. Nem volt részünkről szerénytelenség, amikor sors-terhes csatáink, jutalmát, amelyek méltóak és értékesek kell, hogy legyenek a népek áldozatkészségére — hiszen két birodalom ellen kellett harcolnunk, senki sem sietett segítségünkre, nem voltak barátaink és ugyanakkor Európa szabadságáért is küzdöttünk, — mivel most a magyar kérdés magasra emelkedett Európában, európai probléma méltóságára jutott, és a mi végzetünk volt Európa szabadságáért harcolni — amint egykor mi küzdöttünk a kereszténységért is — Isten segítségével Magyarországot függetlenségéért javasoltam és azt elfogadták.

(Winchester, 1851. október 25.)

Az Önök Függetlenségi Nyilatkozata kimondja minden nemzetnek azt a jogát, hogy a föld hatalmasságai között egyenlőek és önállóak legyenek, ahogy erre „a természet törvénye és a természet Istene” feljogosította őket. Az Önök dicsőséges köztársaságának politikai létezése ezen az elven és jögon nyugszik. A mi nemzetünk ugyanezen az alapon áll: megdöbentő a hasonlóság az Önök ügye és az én hazámé között. 1776. július 4-én John Adams ezeket mondta az Önök Kongresszusában: „Elsüllyedni vagy úszni, élni vagy halni, megmaradni vagy elpusztulni (ezen múlik), én e nyilatkozat mellett vagyok. Kezdetben nem akartam annyira menni, hogy elszakadjunk a koronától, de egy istenség van, amely

KOSSUTH LAJOS

HALHATATLAN ÜZENETEI

SEBESTYÉN ENDRE

KOSSUTH

A Magyar Apostle of World Democracy
című könyve alapján összeállította
és magyarra fordította

DOSA LÁSZLÓ

sorsunkat alakítja." Ezek a nemes szavak éltek emlékezetemben 1849. április 14-én, amikor a magyar nemzetgyűlésen keresztülvittem a Habsburgok trónfosztását. Állapotunk ugyanaz volt, mint az Önöké, és ha létezett valami különbség, — megkockázatom azt állítani, hogy az a mi javunkra volt. Az Önök országa e nyilatkozat előtt nem volt önálló, független ország. Magyarország az volt. Ezer esztendőn keresztül, e hosszú idő minden viszontagsága ellenére, mialatt nemzetek tűntek el és birodalmak buktak meg, Magyarország önálló függetlenségét sohasem vitatták, hanem azt a föld minden hatalma elismerte.

(New York, N.Y., 1851. december 11.)

Az osztrák koronától való függetlenségünket csak akkor nyilatkoztattuk ki, amikor jogos önvédelmünkben már győztesek voltunk, amikor már ténylegesen megvertük a trónkövetelőt, megmutattuk, hogy elég erősek vagyunk arra, hogy független hatalommá váljunk. És még valamit: Függetlenség! Nyilatkozatunkat nemcsak parlamentünk szavazta meg, hogy többséggel, hanem minden megye és minden község megadta ahhoz ünnepléses jóváhagyását és ragaszkodását. Így szentesítve lett, de nemcsak a képviselők szentesítették, hanem az egész nemzet és az ország alapvető intézményei. És ez így is maradt. Semmi sem történt azóta a nemzet részéről ennek a nyilatkozatnak a megváltoztatására. Egyetlen egy valami történt csupán: egy idegen hatalom, Oroszország jött a hadseregével és árulás segítségével egy főre felforgatott mindent.

(New York, N.Y., 1851. december 11.)

Az amerikai demokráciáról

Uraim, talán éppen azon a helyen állok, ahol az Önök Washingtonja állt, bevégezve életének legnagyobb cselekedetét. A falak, amelyek most az én alázatos szavaimat hallgatják, az ő republikánus erényének az igéire hallgattak, amelyek azóta halhatatlannokká váltak. Engedjék meg nekem, hogy ezen a megszentelt helyen állva, őszinte hitemként mondhassam, hogy ha most ő állna itt, azt mondhatná, hogy próféciája beteljesedett. Hogy Önök elég hatalmasak, hogy a "föld bármelyi hatalmával megvívjának egy igazságos ügyért." és azt is kijelentné, hogy sohasem volt és sohasem lesz igazságosabb ügy, mint Magyarország ügye, amely ügy, ahogyan van, az elnyomott emberiség ügye is.

(Annapolis, Md., 1852. január 13.)

A világképerletről

Azt gondolom, látni fogják, hogy a világ békéje csak úgy lehetséges, ha a világ nemzetek megelégedettek. A nemzetek megelégedettsége olyan fa, amelyik csak a szabadság kertjében növekszik. Ameddig Európa nemzeti nem lesznek szabadok, nem lehet béke Európában, mert az nem béke lenne, hanem börtön, és Isten nem azért teremtette ezt a szép világot, hogy az emberiség börtöne legyen.

(London, 1851. október.)

Mi van a keresztény vallásban? Az Önök dicsősége, angvall-üzenete: „Dicsőség a magasságban Istennek, békesség és jóakarát az emberek között.” De békét a tiránusokkal? — ez lehetetlen. Békét a gyilkosokkal? — Ez öngyilkosság. Ez nincs benne a keresztény vallásban.

(Brooklyn, N.Y., 1851. december 18.)

Még a magánéletben sem szigetelheti el magát egy ember teljesen a többiektől. Az az ember, aki ezt akarja, száműzötté válik a saját országában, saját városában, de még saját családjában is. Ugyanigy van a nemzetekkel, amelyek az emberiség nagyobb családjának tagjai. Hölgyeim és uraim, egy ember sem független embertársaitól: egyetlen nemzet sem — bármilyen hatalmas is — független más nemzetektől.

(Baltimore, Md., 1851. december 27.)

Kelet-nyugat ellentétéről

Egy dologban biztos vagyok és ez az, hogy ha Oroszország győz Európában, meg tudja és meg fogja támadni az Önök életerékeiket anélkül, hogy nyílt háború törne ki.

(Pittsburgh, Pa., 1852. január 6.)

Az orosz abszolutizmus és az angolszász alkotmányosság nem rivális, hanem ellentétes erők. Nem maradhatnak meg sokáig egymás mellett. Ellentétek nem lehetnek egyenlő pozícióban. Az egyiknek minden erősödése a másiknak hasonló gyengülését jelenti. Egyik vagy másik meg kell, hogy hódoljon. Egyik vagy másik el kell, hogy pusztuljon, vagy függővé válik a másiktól.

(Salem, Mass., 1852. május 6.)

Tartsák vissza az orosz hő jeges szelét és a szabadság fája fel fog nőni Európa kertjében.

(Concord, Mass., 1852. május 11.)

Londoni kiállítások

Megvolt a kapuzárás. A jubileumi birodalmi kiállítás — angol nevén: Festival of Britain — bezárta a kapuit. Öt hónap alatt több mint nyolcmillió látogató nézte meg a világ minden tájáról; százezerrel voltak, akik hetekig úsztak a tengereken e látványért. De nemcsak a látványért, hanem egy érzésért is. Ebben a komor esztendőben, egy atomháború árnyával a földön a szerzeszakkadt felnőtt gyerekek magukhoz akarták ölelni elszánt édesanyjukat, az anyaországot. S ölelés közben megnyugodva érezhették a keblükön, hogy milyen szabályos a szívverése.

A Themze déli partján, a Waterloo és Westminster hid közt s a londoni községéhez — a County Council — mögött terült el a magja. A kiállítás jubileumi volt, mert a Kristálypalotában rendezett száz év előtti világkiállítás emlékének szentelték, országos volt, mert London köré a többi angol, walesi és skóciai tartomány is zárkozott különböző önkormányzatokkal s birodalmi volt, mert szemrevette az angolok hékes tetteit és világviszonyban Erzsébet reneszánsz királynő korától a trópusi kultúrintézetekig.

Anglia, mint a lassú, megmondott ember, mindig nagyot ugrik, ha egyszer elszánta magát. A kiállítás is efféle vakmerő fejes ugrás volt az akadémiai stílusokból abba a forradalmi építészébe, amelyet német, francia, skandináv és amerikai úttörők a két háború közt kidolgoztak. Anglia csak most szúrta le a „Bauhaus” és Le Corbusier kísérletét. Ezen a Festivalon próbálták ki — az angol állam nagyszabású támogatásával — a legújabb középtérségi formanyelvet. Ha másért nem, a kiállítás már csak azért is emlékezetes volna, mert itt teretelt a huszadik századi építészeti egyik nagy előpróbát. Tanulságai, fájdalom, megrekednek a Vaskoronyánál. A leigázott középEurópai országokban az építészeknek Szizalín a tanítómesterük.

Az átlag londoninak persze egyéb, közvetlenebb és egyszerűbb öröme telt a kiállításban. Öt évig éltek vakonok, miedra egy megvakult városban, ha nem volt kór, akkor is sötétben. S a háború után se ragyogott ki London úgy, mint azelőtt. Takarékoskodni kellett a szénrel, az újraépítésre s a kivitteli iparokra kellett. De májusától októberig, ezen a nyáron végre nyakig dözsölhettek világos éjszakákban! Még a hatalmas folyamot is teletűzdelték villanyal. A horgonyzó hajókról, acéltornyokról és üvegfalakból csak úgy patakzott a fény, éjtélekor olvasni lehetett a Themze parton. Hat évvel a háború után a londoni ember végre elégtételt kapott a sötétségért s a földalatti hálókelyekért. De ami nekik csak mulatság volt, önajutalom azért, hogy kibírták a patkányéletet, az idegenek szemében a törhetetlen London jelképe volt, a hőselkü s nagyszívű városé, amely „szenvnedi megtanult, de félni nem.”

Egy óriási kupolacsarnokot építettek a kiállítás földrajzi közepébe. Ez volt azonban a szellemi közepé is. A „találmányok dom”-jának hívták, nem egészen szerencsésen, mert többet és mást adott: jó elosztásban bemutatta a természettudományok teljes keresztmetszetét. Ebből a keresztmetszethez az is kiderült, hogy micsoda rész jutott az angolokra az emberiség közös kutatómunkájában s a természeti erők meghódításában.

A csarnok sejtjeire osztott, kupolás hangyavárhoz hasonlított s szinte minden lépésre új tudományt jelentett. Mert a természetismeret maga is végképp kutató sejtjeire osztott szét. Nincs többé egyetemes elme: ez volt a kiállítás egyik leckéje. Boris Lecke, mit tagadjuk. Pélezer év előtti csirájában még az egész csarnok tudománya befeléért egyetlen lángész, Leonardo da Vinci fejébe. S talán Goethe volt az utolsó, akinek még beletérhetett. A kutatás azóta folyton tovább oszlik s ami Lionardonál csak egy-egy felvilágosító gondolat, egy-egy odavetett rajz, a világtitok egyéni feszegetése, ami Goethenél csak pár éves szenvedély két máfajta munkája közt s a költő egyenrangú vetekedése a jelen tanszékekkel, ma óriási intézetek névtelen, közös erőfeszítését veszi igénybe. Tudomány dolgában valóban demokratikusak lettünk. A természettudományunk régen csak tábornokok voltak (az ember vagy Galilei volt vagy keuruzók), ma a legnagyobbak is csak aliztek, a részletmunka hősei, még ha Nobel-díj is az osztalati jutalmuk.

Ez volt a kiállítás alázatra intó tanulsága. De volt egy másik is, az angoliokról. Az angol nép akkor is, amikor ötmillió lakosa volt a szigetnek (Shakespeare korában), akkor is, amikor huszonnégy millió volt (Dickens korában) s akkor is, amikor ötvenmillió a lakos (napjainkban) mindenütt felvette a harcot a természettel. A fizika, vegytan, orvostudomány, szermunkatás, hajózás, repülés, távbeszélés, rádió, mechanika, kohászat, acéllöntés, sarkítottas, agrártudomány, fényképezés, egyezőval az elvont megismerés s a gyakorlati alkalmazás egyaránt tele van angol vívmánnyal, a föld felszíne tele van kitorlóhetetlen angol lábnymokkal. És ahogy a római utak megmaradtak a keresztény világ számára s szerte az egykori birodalom területén új fedőburkok alatt ma is szolgálnak, az angolok emléknyma is örökre megmarad azokban az önálló, szinesbőrű civilizációkban, amelyek a tengerentúlt most kezdenek lábraállni. A jövőndő Afrikának, Ázsiának és az óceáni szigetvilágnak az angolok voltak a római útéptői. A politikai és közigazgatási vezetést ma már mindenütt átengedik a bennszülötteknek, akik nagyrészt angol iskolában nevelkedtek, ahogy római iskolát vagy császári udvart láttak a legkiválóbb barbárok, a hún Attila s a gót

Uj Magyar Hit
Könyvtár
száma

1 db füzet (3-22.p.)

